

GYÖRGY, CRISSAFÁN FIA, AKI MEGJÁRTA A TŰLVILÁGOT

Az őskor embere számára magától értetődő valóság volt: a varázsló, a sámán gyakran megjárja a túlvilágot, hogy evilági megbízatásainak eleget téve találkozzék a szellemősökkel, fohászkozzék az élet bármely területét érintően segítségükért, tanácsot, jóslatot kérjen tőlük, elfogja és visszavezesse a súlyos betegek másvilágra kóborolt lelkét stb. Ezt a túlvilági utat azonban mindig csak a varázsló lelke tette meg, miközben teste a révületbe, extázisba ejtő szertartást követően aléltan hevert. Az ősi hiedelemvilág bomlásával, mitologikus történetei elhomályosulásával, szimbólumrendszere (olykor durva) félreértésével jelentek meg azok a – sokszor még samanisztikus vonásokat hordozó – hősök, akik az új igényeknek megfelelő elbeszélések szerint hús-vér valójukban jutottak el a túlvilágra és tértek vissza onnan. Ám arra igen ritkán akadt példa, hogy ezekhez a históriákhoz valójában megtörtént „túlvilági” utazási kísérlet szolgáltatta volna az alapot. Ezért érdemel különös figyelmet az írországi Ulster tartomány középkori nevezetessége, egy mérges gázokkal és gőzökkel telített barlang, „Szent Patrik Purgatóriuma”, amelyet az alvilág bejáratának tartottak, s amelyen át sokan kísérelték meg a túlvilágra jutást, de vissza csak kevesen tértek onnan. A Szent Patrik Purgatóriumát megjáró magyarok közül kettőt név szerint is ismerünk. Az egyik Tari Lőrinc, Zsigmond király főpohárnoka, akinek életútját okleveles adatok alapján viszonylag jól meg tudjuk rajzolni.¹ A másikról, Crissafán fiáról, Györgyről, aki Nagy Lajos vitéze volt,² mindössze ennyit tudunk meg legújabb méltatásából: „Krizsafán fia György magyar származású lovag volt, 1329-ben született. Fia annak a Krizsafán (Crissophan, Crissofan, Grifanus, Grofanus, Krisaphon) nevű nemesnek, aki fiával, Györggyel együtt 1350 után részt vett Lajos király nápolyi hadjáratában. György a harcok során bátor katonának bizonyult, csakhamar Apulia kapitányává, több vár és város parancsnokává lépett elő. De vérengző természete volt: huszonnégy éves korára több mint kétszázötven gyilkosságot terhelte lelkét. Hogy ettől a nyomasztó teherrel megszabaduljon, Rómába zárandokolt, pápai feloldozást remélve. De ezt sem érezte elegendőnek, ezért nagyobb zárandok útra indult népes kísérettel. Spanyolországban át – ahol Szent Jakab sírját kereste föl – végül is Szent Patrik Purgatóriumához ment, hogy látomásaiban leljen megnyugvást.”³ Ennyi pedig, ha leszámítjuk magából a túlvilágjáró históriából kiemelt utalásokat, igen kevés és számos adatában téves is. György vitéZRŐL, aki megjárta a túlvilágot, ugyanis számos történeti hiteles dokumentum maradt fenn, s így életútja, portréja elég részletesen megrajzolható. Nem más ő, mint Becsei Imre lévai várnagy Vesszős nevű fia, aki Nagy Lajos király Itáliát is megjáró lovagja volt.⁴

¹ KATONA Lajos, *Túlvilági látomások kódexeinkben*. in *Folklór kalendárium*. Bp. 1982. 446–465.; *Tar Lőrinc pokoljárása*. (Középkori magyar víziók) szerk. V. KOVÁCS Sándor Bp. 1985. 19–27, 305–335.

² *Visiones Georgii*. (Visiones, quas in Purgatorio sancti Patricii vidit Georgius miles de Ungaria A. D. MCCCLIII.) [ed. HAMMERICH, L. L.] København, 1930. (Det. Kgl. Danske Videnskabernes Selskab. Historisk-Filologiske Meddelelser, XVIII/2.); Magyar fordítását BELLUS Ibolya készítette (l. V. KOVÁCS) i. m. 37–217.). LESLIE, Shane; *Saint Patrick's Purgatory*. (*A Record from History and Literature*). London, 1932, XVIII–XIX.

³ V. KOVÁCS i. m. 16.

⁴ PŰSPÖKI NAGY Péter, *Zseliz város címere*. Bratislava, 1976. 73–90.

Vesszős nem rendelkezett nagy, hősi múltú családfával, bár ezt később fivére megpróbálta némileg „szépíteni”. Apja, Chata fia Imre⁵ az első, aki kiemelkedik az ismeretlenségből. Neve először a budai káptalan egy jelentésében tűnik föl 1311-ben, amikor a királytól elnyeri néhány örökös nélkül elhalt birtokos Fyhteu nevű földjét. A káptalanhoz intézett királyi parancslevél ekkor még „magister Emericus serviens noster de Beche”-ként említi,⁶ 1316-tól azonban már ispán (comes) és a királyi társzerek parancsnoka (maior plaustrorum).⁷ A vidéki konventek és káptalanok oklevelei nagyon takarékosan bánnak a címek és rangok felemlítésével, ugyanis a pécsváradi konvent egy év múltán újra csak a király szervienseként szól róla,⁸ 1318-ban pedig Bodrog vármegye főispánja egyszerűen „magister Emericus de Beche” névvel illeti.⁹ Pedig a király egy, ugyanazon évben kelt, megerősítő oklevelében elmondja, hogy kedvelt híve minden hadi vállalkozásában érdemeket szerzett ispán,¹⁰ majd egy 1321-es hatalmaskodási ügyet tárgyaló oklevél említi tárnoknagyi rangját (maior Tawarnicorum domini Regis),¹¹ illetve egy 1322 körüli felhívési házügyelete kapcsán ismét a „maior plaustrorum domini regis” szerepel.¹² Úgy tűnik, 1321-től Bars vármegye főispánja és lévai várnagy.¹³ Tisztségét haláláig viseli. Jóllehet előfordul többször, hogy csupán „magister Emericus de Beche” kerül az oklevelekbe,¹⁴ máskor csupán lévai várnagyságát¹⁵ vagy Bars vármegyei főispánságát említik,¹⁶ mégis betölti folyamatosan mindkét funkcióját.¹⁷ Nagy visszhangot kiváltó tette volt, hogy a Zách Felicián-féle merénylet után – a Szent István óta ismert magyar jogszokással ellenkezve¹⁸ – elfogatta és Léva vára előtt lefejeztette a merénylet teljességgel ártatlan idősebb leányát, Sebét, férjét pedig testvéreivel együtt felakasztatta, kiskorú gyermekeit ugyanakkor a keresztesek egyik szigetére vi-

⁵ *A zichi és vászonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára.* 1–12. köt. ed. NAGY Imre–NAGY Iván–VÉGHÉLY Dezső Pest, 1871–1931. – a továbbiakban: Z – idézett hely: Z. 1,156–157. [184. sz.]. Vö. még a családra: WERTNER Mór, *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig.* I. Temesvár, 1891. 80–86.; DUDÁS Gyula, *A Becsei család és birtokviszonyai Bodrog vármegyében.* in *A Bács-Bodrog Vármegyei Történelmi Társulat Évkönyvet,* 13(1897). 62–66.; PÜSPÖKI NAGY, *i. m.* 73–95.; HAJDOK Imre–KÖHEGYI Mihály, *Nagybaracska földrajza és története.* Baja, 1976. 47–53.; KLÉZLI Mária, *Adattár a zselizi és bátmonostori Becsei család históriájához.* 1–II. (Kéziratot szakdolgozat a JGYTF Történettudományi Tanszékén) Szeged, 1981.

⁶ Z. 1,133–135. [160. sz.]

⁷ Z. 1,152–153. [179. sz.]; *Anjou-kori okmánytár.* ed. NAGY Iván–NAGY Gyula 1–7. köt. Bp., 1878–1920. – a továbbiakban: AO – idézett hely: 1320-ban: AO.1,591–592. [534. sz.]; 1322-ben: AO.2,58–59. [50. sz.]

⁸ Z. 1,155. [183. sz.]

⁹ Z. 1,162. [188. sz.]

¹⁰ Z. 1,156–159. [184. sz.]; ugyanígy 1320-ban: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis.* 1–11. köt. [ed. FEJÉR, Georgius] Budae, 1829–1844. – a továbbiakban: FCD – idézett hely: FCD. 8,7:129–130. [106. sz.]

¹¹ Z. 1,192–193. [223. sz.]; 1321-ben: Z. 1,200–201. [232. sz.]; Z. 1,201–202. [233. sz.]

¹² AO 2,58–59. [50. sz.]

¹³ Z. 1,205–206. [237. sz.]; 1331-ben: AO. 2,536–537. [459. sz.]; 1332-ben: FCD: 8,7:237–238. [185. sz.]

¹⁴ 1321-ben: Z. 1,193–194. [225. sz.]; 1332-ben: AO. 2,15–17. [14. sz.]

¹⁵ 1322-ben: Z. 1,213–214. [245. sz.], Z. 1,221–223. [252. sz.], AO. 2,58–59. [50. sz.]; 1323-ban: Z. 1,243–246. [273. sz.], AO. 2,111–112. [101. sz.]; 1325-ben: Z. 1,273–274. [295. sz.]; 1326-ban: Z. 1,274–275. [296. sz.]; 1329-ben: Z. 1,335–337. [353. sz.]; 1331-ben: Z. 1,377. [383. sz.], Z. 1,378. [384. sz.]

¹⁶ Z. 1,216–217. [249. sz.]

¹⁷ 1330-ban: Z. 1,362–364. [371. sz.]; 1332-ben: Z. 1,388–389. [393. sz.]

¹⁸ ZÁVODSZKY Levente, *A szent István, szent László és Kálmán korabeli törvények és zsinati határozatok forrásai.* Bp., 1904. 153.; *Decreta regni Hungariae.* (Gesetze und Verordnungen Ungarns 1301–1457.) ed. DÖRY, Franciscus–BONIS, Georgius–BÁCSKAI, Vera Bp. 1976. 134, 137.

tette, hogy szülőföldjüket soha viszont ne lássák.¹⁹ 1334-ben halhatott meg, ugyanis ez évben a barsi főispánságban már fiait szerepelnek,²⁰ 1335-től pedig már az oklevelek is néhaiként említik.²¹

Problémát jelenthet, hogy Becsei Imre fia históriájában Crissafan néven szerepel. Egyesek a helynévvé vált személynevek között keresték ennek az elnevezésnek a nyomait. Figyelembe vehetőnek ítélték a „Grifano”,²² „Grisano”,²³ „Kyrsan”,²⁴ „Crisanon”,²⁵ vagy a „Crispen”,²⁶ „Kriza”,²⁷ „Krizsán”²⁸ neveket. Nem lehetetlen, hogy ez az elnevezés valóban a Körös, Belovár, Zágráb, Modrus, Varasd és Szerém vármegyékben gyakori Križ-tövű helynevek valamelyikére vezethető vissza. Számos egyéb ötlet is született e név értelmezésére,²⁹ amelyek közül legvalószínűbb, hogy a görög χρυσός „arany” és φαίνω „tündöklök, ragyog” összetételéből keletkezett³⁰ valami ilyesféle jelentéssel „aranytündöklésű, aranyfényű, aranyragyogású”. Honnan származhatott e név Becsei Imrére? Talán a család ősi fészkeről, a Zágráb megyei Blina helységről, amelynek birtokrészeit a későbbiekben is igen nagy igyekezettel próbálják megszerezni.³¹ A helység nevéből – a latin „de Blina”-nak megfelelő – szerb-horvát melléknév „blinski”. Ennek hangalakja nagyon hasonlít a „blesak”, „villámfény, vakító fény” vocativusára („bleski”). Nem lehetetlen, hogy ez a hasonlóság adta az ötletet Becsei Imre „név-görögösítéséhez”, de azt, hogy ki, és miért követte el e „fordítást”, nem tudjuk. Lehet, hogy a család valamelyik műveltebb tagja fundálta ki, hiszen többen is rendelkeztek – persze valószínűleg inkább pozícióik függvényében – magisteri fokozattal; lehet, hogy Dél-Itáliában agyalták ki az egykori Magna Graecia lakói a harcok szünetében Vesszősnek hízelegve; vagy az is lehet, hogy a johannita rend valamelyik görög szigetről ideszakadt vitéze (akikkel, mint láthattuk, Imrének igen jók voltak a kapcsolatai) játszadozott el a szavakkal. Ezt kideríteni ma már nem tudjuk. (Az sem kizárt, hogy a križ ’kereszt’ szónak vagy képzett alakjainak – pl. križan ’keresztes’, križak ’keresztes vitéz’ stb. –, vagy talán a krašiti ’ékesít, díszít’ igének valamiféle származéka ez a név.) Az azonban biztos, hogy Vesszős – tisztességes keresztény nevén György – apja

¹⁹ *Oklevelek hontvármegyei magán-levéltárakból*. ed. KUBINYI Ferenc I. 1256–1399. Bp. 1888. 103–105. [72. sz.], 87–88. [62. sz.]; KUBINYI Ferenc, *Zách Felicián mester veje Paláthy Kopai*. Századok, 21(1887). 210–216.; *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum*. ed. SZENTPÉTERY, Emericus I–II. köt. Bp., 1937–1938. – a továbbiakban: SRH – idézett hely: SRH.1,495–496.; AO.5,33–34. [16. sz.]

²⁰ Z. 1,430–432. [428. sz.]; PÜSPÖKI NAGY, *i. m.* 74.

²¹ Z. 1,449–450. [441. sz.]; Z. 3,178–180. [127. sz.]; 1355-re teszik halálát Kapocs Nándor és Kőhegyi Mihály *Katymár és környékének középkori oklevelei a Zichy-okmánytárban*. Baja, 1983. 52.)

²² *Hazai Oklevéltár* (1234–1536). ed. NAGY Imre–DEÁK Farkas–NAGY Gyula Bp. 1879. 261. [245. sz.]

²³ Z. 6,333–334. [222. sz.]; WERTNER Mór, *Nagy Lajos király hadjáratai*. Hadtörténelmi Közlemények, 19(1918). 207–208.; CSÁNKI Dezső, *Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában*. I. Bp. 1890. 415.

²⁴ Z. 1,136–137. [163. sz.]; GYÖRFFY György, *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*. I. Bp. 1963. 542.

²⁵ Z. 3,501–503. [389. sz.]

²⁶ Vö. FEHÉRTÓI Katalin, *Árpád-kori kis személynévtár*. Bp. 1983. 96.

²⁷ GRAGGER, Robert, *Beiträge zur Visionenliteratur im Mittelalter*. Ungarische Jahrbücher, 5(1925). 308.

²⁸ V. KOVÁCS, *i. m.* 16.; HOLLER, Georg, *Comitatus Crisiensis*. München, 1978. 116, 129–131.

²⁹ HAMMERICH, L. L. *Der junge ungarische Ritter im Fegefeuer*. Ungarische Jahrbücher, 7(1927). 327–328.

³⁰ PÜSPÖKI NAGY, *i. m.* 73.

³¹ Pl. Z. 2,137–139. [93. sz.]; AO. 5,409. [250. sz.]; HOLLER, Georg, *Comitatus Zagrabicus*. A–L. München, 1980. 27–28.

főispán és várnagy, tehát előkelő magyar úr volt,³² némi hónéri mentalitással,³³ aki „valóban régen látta a fiát”,³⁴ hiszen 1353-ban már közel húsz éve halott. Ezzel természetesen hitelét veszti a Visio azon állítása, hogy György apja egy Nápolyban élő nemes magyar úr.³⁵

Becsei Imre fiai – Töttös és Vesszős – először egy 1320-ra datált, majd egy 1325 március 13-án kelt oklevélben szerepelnek atyjukkal együtt,³⁶ és ettől kezdve szinte folyamatosan így a papa haláláig.³⁷ Valamikor 1331-től azonban ismét megszaporodnak azok az oklevelek, amelyekben Becsei Imre egymaga intézkedik fiai nélkül.³⁸ Ennek több oka is lehet. Legvalószínűbb, hogy a fiúk 1330-ra elérik a perbeli cselekvőképesség korát, tizennegyedik életévüket.³⁹ Ekkoriban ugyanis vörösmarti birtokuk villicusát megölve Salánki Dombó; erről ez év április 15-én a felhíví keresztetek konventjéhez az ügy kivizsgálását elrendelő királyi parancslevél így szól: „dicit nobis Teuteus et Wezeus filij magistri Emerici, castellani de Leva”.⁴⁰ Tehát ekkor már a fiúk önállóan jártak el, pedig atyjuk még élt, hiszen az Úr mennybemenetele előtti kedden (máj. 15) javában pereskedett egy ló miatt.⁴¹ A következő évben Töttös talán már a hadban is megfordult atyjával, legalábbis ügyüket a hadoszólás (1332. jan. 1.) utáni tizenötödnapon (jan. 15) tárgyalják.⁴² Ha pedig a fiúk perbeli cselekvőképessége 1330-ban már reális, akkor valamikor 1316–1317 körül születtek minden valószínűség szerint. Ez ellentmondani látszik Armagh püspöke levelében – igaz nem személyes élmény, hanem a johannita rend tagjainak tudósítása alapján – említett kb. huszonnégy éves kornak,⁴³ de ez paleográfaiilag könnyen magyarázható: a lefelé megnyújtott szárral írt keskeny római számok ugyanis könnyen összetéveszthetők, így a XXXV – ami kb. György tényleges életkorának felel meg, ha 1317 körül született – utolsó X-ét a keresztetek leveléből I-nek olvashatta a jámbor püspök, ami által hősünk majd egy évtizedet fiatalodott. Gyanúnk van arra is, hogy Töttös és Vesszős esetleg ikertestvérek lehettek, ugyanis annyira együtt jelennek meg és szerepelnek a dokumentumokban. Ez megmagyarázná, pl. hogy miért Töttös–István volt Vesszős–György legkedveltebb testvére,⁴⁴ illetve, hogy miért rázta meg őt olyan nagyon István halála,⁴⁵ s talán azt is, miért pontosan egy évtizedre halt utána.⁴⁶

A másik ok, amely talán indokolhatja, hogy 1331 után magister Emericus ismét önállóan intézi ügyeit, Tövises–Tamás (Thomas dictus Thuisses) nevű fiának születése lehetett, akinek létre már egy 1332. november 8-án kelt szerződés is utal.⁴⁷ Talán e kései gyermeke érdekeit próbálta szolgálni

³² HAMMERICH, *i. m.* (1930) 76, 83.

³³ HAMMERICH, *i. m.* (1930) 138–139.

³⁴ HAMMERICH, *i. m.* (1930) 137.

³⁵ HAMMERICH, *i. m.* (1930) 82.

³⁶ 1320-ban: FCD. 8.7:129–130. [106. sz.]; 1325-ben: Z. 1,269–270. [290. sz.]

³⁷ 1326-ban: Z. 1,282–283. [306. sz.]; 1327-ben: Z. 1,299–300. [320. sz.], Z. 1,301–302. [322. sz.]; 1328-ban: Z. 1,306–308. [328. sz.], Z. 1,311–313. [332. sz.], Z. 1,313–314. [333. sz.], Z. 1,317–318. [337. sz.]; 1329-ben: Z. 1,320–321. [340. sz.], Z. 1,326. [344. sz.], Z. 1,328. [346. sz.], Z. 1,334. [352. sz.]; 1330-ban: Z. 1,341–343. [357. sz.], Z. 1,347–348. [360. sz.], Z. 1,348–354. [361. sz.], Z. 1,360–361. [368. sz.], Z. 1,365–366. [373. sz.], Z. 1,366–367. [374. sz.]; 1331-ben: Z. 1,370–371. [376. sz.], Z. 1,372–373. [377. sz.], Z. 1,376. [381. sz.], Z. 1,379–380. [385. sz.], AO. 2,536. [459. sz.]; 1332-ben: Z. 1,382–384. [388. sz.]; 1333-ban: Z. 1,406–407. [410. sz.]

³⁸ Pl. Z. 1,375. [380. sz.]; 1332-ben: Z. 1,381. [387. sz.], Z. 1,390–391. [395. sz.], Z. 1,391–392. [396. sz.], Z. 1,393–394. [398. sz.], Z. 1,397. [402. sz.]

³⁹ HOLUB József, *Az életkor szerepe középkori jogunkban és az „időlátott levelek”*. Bp., 1922. 15, 19, 34.

⁴⁰ Z. 1,357–358. [365. sz.]

⁴¹ Z. 1,359. [366. sz.]

⁴² Z. 1,382–384. [388. sz.]

⁴³ HAMMERICH, *i. m.* (1930) 80, 82.

⁴⁴ HAMMERICH, *i. m.* (1930) 138–139.

⁴⁵ Vö. a későbbiekben pokoljárása indokáról elmondottakkal.

⁴⁶ 1363-ban.

⁴⁷ Z. 1,398–400. [404. sz.]

külön útjaival. Nem lehetetlen, hogy anyjuk éppen Tamás megszületésébe halt bele, hiszen az atyjuk halála utáni osztozkodásukkor anyjuk már nincs jelen, tehát aligha lehetett az élők sorában. A picike Tövises érdekeiért (pro Thoma fratre ipsorum minori) éppen a nagyon is anyás⁴⁸ Vesszős–György állt ki.⁴⁹ Tamás valószínűleg még gyermekként halt meg, mert ezt követően nem említik a források. Így könnyen találkozhatott György a Purgatoriumban néhai anyjával⁵⁰ és – Töttös halála után – fivéreivel.⁵¹ A három elhalálozott fiútestvér valószínűleg félreértés lehet, hiszen – hacsak nem volt egy korábban elhalt vagy halva született testvérük – összesen hárman voltak fivérek. Persze az álomszerű vízióban könnyen előfordulhatott, hogy Vesszős, mint „látó”, családi élményei alapján önmagát is látta testvérei körében, s ebből támadt a zavar.

A két fiú együtt öröklő atyjuktól a Bars vármegyei főispánságot és a lévai várnagyságot,⁵² de 1335 nyara után ezzel már csak Töttös címeiben találkozunk.⁵³

Bár Vesszősnek is éppúgy megvan a magisteri címe, mint Töttösnek vagy apjuknak, s használja is egész életében,⁵⁴ sőt a túlvilágon tanultságát, eszességét fel is dicsérik,⁵⁵ azért a Visióban megfogalmazottakat a tudományokban és művészetekben való járatlanságáról⁵⁶ igazolni látszik az okleveles anyag is. Atyjuk halála után útjaik egy rövid időre elválnak, de hamarosan ismét együtt intézik ügyeiket, valószínűleg azon megosztással, hogy Töttös az ész, Vesszős pedig testvére bámulója és szándéka végrehajtója.⁵⁷

Intéz ugyan néhány ügyet Vesszős önállóan is: pl. 1341-ben kiadja Péli Iván özvegyének, Margaréta asszonynak és leányának, Katicának hitbérét és leánynegyedét,⁵⁸ s ezen ügy kapcsán a rokonsággal még 1350-ben is pereskedik.⁵⁹ Ugyanezen esztendőben zálogba vesz egy birtokrészt,⁶⁰ 1342-ben pedig egy másik zálogjogát szerzi meg János bácsi adószedőtől.⁶¹ Egyezkedett Zsemberen a helyi birtokosokkal,⁶² perben állt Antal hájszentlőrinci préposttal, aki Vesszős birtokáról, Borsodból elűzte a plébánost, Imrét, és rengeteg kárt okozva hatalmaskodott ott.⁶³ Az esztergomi káptalan vizsgálta ki egy birtokügyét 1344-ben,⁶⁴ 1345-ben pedig birtokostársai akarták megakadályozni abban, hogy birtokán malmot építsen.⁶⁵ A következő esztendőben Szék községben levő birtokrészeért hadakozik,⁶⁶ és egy bizonyos Kemény fia, Lőrinc birtokát kéri el a királytól, aki „ördögi ösztönzésre” egy tőrrel keresztülszürkálva ölte meg Pétert, a saját édestestvérét.⁶⁷ Okot szolgáltat a pereskedésre a pécsi káptalan tisztjeinek hatalmaskodása is Ivanosi-beli birtokán 1347-ben,⁶⁸ de újabb zálogbirtokokat is

⁴⁸ Vö. HAMMERICH, *i. m.* (1930) 186–187, 260, 318.

⁴⁹ Z. 3,178–180. [127. sz.]; Z. 1,463–464. [447. sz.]; AO. 3,178–180. [127. sz.]

⁵⁰ Vö. 48. jz.

⁵¹ HAMMERICH, *i. m.* (1930) 136–139.

⁵² Z. 1,424–427. [425. sz.]; Z. 1,448. [439. sz.]

⁵³ Z. 1,476–477. [457. sz.]

⁵⁴ Z. 1,605. [571. sz.]; Z. 2,195–196. [135. sz.]; Z. 2,254–255. [177. sz.]; Z. 2,255–257. [178. sz.]; Z. 2,419. [295. sz.]; Z. 2,601–603. [454. sz.]; Z. 2,611–613. [459. sz.]; Z. 2,627–628. [472. sz.]; AO. 7,63–64. [35. sz.]; Z. 3,160. [109. sz.]; Z. 3,198–200. [138. sz.]; Z. 3,200–201. [139. sz.]

⁵⁵ HAMMERICH, *i. m.* (1930) 131, 144.

⁵⁶ HAMMERICH, *i. m.* (1930) 125–126. 131.

⁵⁷ MISKOLCZY István, *A második aversai tragédia*. Bp., 1930. 5.

⁵⁸ Z. 1,605. [571. sz.]

⁵⁹ Z. 2,419. [295. sz.]

⁶⁰ Z. 1,609–610. [575. sz.]

⁶¹ Z. 2,20–21. [21. sz.]

⁶² Z. 2,29. [21. sz.]

⁶³ Z. 2,37–38. [24. sz.]; Z. 2,38–39. [25. sz.]

⁶⁴ Z. 2,134–135. [90. sz.]

⁶⁵ Z. 2,165–166. [108. sz.]

⁶⁶ Z. 12,22–23. [21. sz.]

⁶⁷ Z. 2,194–195. [134. sz.]

⁶⁸ Z. 2,232–233. [157. sz.]

szerez Somogyban,⁶⁹ Tolnában.⁷⁰ A széki birtokcsere ügyével még 1349-ben is kénytelen foglalkozni,⁷¹ de ugyanekkor egyik tisztjének szabad úton történt megtámadása miatt másutt is pert kezdeményez.⁷² Valójában azonban idegenkedik a peres ügyektől, gyakran ügyvéddel képviselteti magát,⁷³ máskor pedig ön maga vagy tisztjei hatalmi eszközökkel, fegyverrel, erőszakkal szereznek érvényt elgondolásának.⁷⁴ Az eszközökben nem válogat: földfoglalás, jószágrablás, bíró megsebzése, más jobbágyának kifosztása, lefegyverzése, represszáliák, javak és birtokok feldúlása, asszonyok és leányok megverése, megcsúfolása stb. sorjáznak ügyeiben. Még birtokcseréi közül is, amelyeket 1335–1353 között próbált nyélbe üttetni, vitái támadtak.⁷⁵

Ezalatt – úgy tűnik, minden különösebb erőfeszítés nélkül – emelkedik Töttös a ranglétrán, adományokat kap, zálogügyleteket kamatoztat, birtokokat vásárol és előörökítenek számára, vásártartási jogot nyer, házasságával további javadalmakhoz jut, haszonbérbe vesz földeket, kunokat telepít birtokaira, ősi jussát visszaperli, királyi kiváltságokat szerez stb.⁷⁶ Őccsét is kijátssza, amikor megszerzi magának az atyjuk halálával kettejükre ruházott tisztségeket: 1335 novemberében – mint említettük – már egyedül tölti be Bars vármegye főispánja és a lévai várnagy tisztét,⁷⁷ s birtokolja majd egy évtizedig.⁷⁸ Majd 1342-ben királyi főajtónálló (magister Janitorum domini Regis) lesz⁷⁹ és honorajaihoz elnyeri még az óbudai várnagyságot is.⁸⁰ Főajtónállói tisztségéhez 1345-től már a pilisi főispánság és a visegrádi várnagyság társul,⁸¹ de megtartja mellette az óbudai várnagyságot is.⁸² Biztosan csak 1350-ből adatolhatjuk a jászok bírāja (iudex Phillisteorum) megbízatását,⁸³ és 1353-ból királynői tárnokmesterségét (magister tauernicorum reginalium).⁸⁴

Töttös szemfülességére, nagyvonalúságára és zsenijére a legragyogóbb példa az, ahogyan az ősi nemesi származás fényét megszerezte családjának 1342-ben. Anyjuk révén szegről-végről rokonságban álltak a Becse–Gergely nemzetséggel.⁸⁵ Amikor aztán a nemzetség egyik tagja, Léli Dezső fia, Lőrinc kutyaszoritóba került, Töttös nem maradt tétlen. Lőrincet valószínűleg nemes meggyilkolásának vétké terhelte, mert a fő- és jószágvesztés ítéletét szabták rá, hacsak ki nem egyezik a felperessel, Doncs mesterrel, a komáromi főispánnal. A tét hatalmas volt: 100 márkát kellett volna fizetnie Pál országbíró előtt, hogy szabaduñjon bilincseitől és a pallos fenyegetésétől, de a család nem tudta ezt az össze-

⁶⁹ Z. 2,253. [176. sz.]

⁷⁰ Z. 2,275–276. [198. sz.]

⁷¹ Z. 2,410. [286. sz.]; Z. 2,411. [287. sz.]

⁷² Z. 2,408. [284. sz.]

⁷³ Z. 2,63. [45. sz.]; Z. 2,255–257. [178. sz.]; Z. 2,291–292. [210. sz.]; Z. 2,487–488. [362. sz.]; Z. 2,546–548. [409. sz.]

⁷⁴ Z. 2,195–196. [135. sz.]; Z. 2,254–255. [177. sz.]; Z. 2,390. [273. sz.]; Z. 2,457–458. [333. sz.]; Z. 2,482–483. [357. sz.] Megjegyzendő, hogy az oklevelek regestáiban többször is Vesszőst tüntetik fel intézkedő félként (pl. Z. 2,152–153. [103. sz.]; Z. 1,154–157. [105. sz.]; Z. 2,169–170. [111. sz.]; Z. 2,180–181. [121. sz.] stb.), holott az oklevélben Töttös szerepel.

⁷⁵ FCD. 9,2:110–112. [38. sz.]; Z. 2,487–488. [362. sz.]; Z. 2,519–520. [392. sz.]; Z. 2,546–548. [409. sz.]

⁷⁶ PÜSPÖKI NAGY, *i. m.* 74–77.

⁷⁷ Z. 1,476–477. [457. sz.]

⁷⁸ Z. 2,50–51. [35. sz.]

⁷⁹ Z. 2,50–51. [35. sz.]

⁸⁰ Z. 2,88–89. [61. sz.]; ENGEL Pál, *Honor, vár, ispánság.* (Tanulmányok az Anjou-királyság kormányzati rendszeréről), Századok, 116 (1982). 880–922.; FÜGEDI Erik, *Királyi tisztség vagy hűbér?* Történelmi Szemle, 25 (1982). 482–509.

⁸¹ Z. 2,169–170. [111. sz.]

⁸² Z. 2,213–214. [150. sz.]; Z. 2,313. [231. sz.]; Z. 2,420–423. [297. sz.]

⁸³ Z. 2,438. [313. sz.]

⁸⁴ Z. 2,544. [406. sz.]

⁸⁵ KARÁCSONYI János, *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig.* I. Bp. 1902. 222.

get hirtelenében előteremteni. Ekkor ajánlotta fel segítségét Töttös, sőt – mint a mesében – további 100 márkát is felkínált Lőrincnek és testvérének két soha nem is birtokolt földjükért, ha elismerik a nemzetséghez tartozónak őt és testvérét. Léli Dezső fiainak – Lőrincnek és Demeternek – nem volt más választásuk mint az, hogy a Becsei-testvéreket, aki „nagy szükségükben segítségükre voltak” rokonaiknak ismerjék el.⁸⁶ Töttösék tehát az ősi származás patinás dicsővel növelhették híriüket büszkén ragasztva nevükhöz a „de genere Bechegreger” toldalékot, és rövid egy hónap leforgása alatt ki is fizették a teljes váltságdíjat.⁸⁷ Töttös pontosan ekkoriban nyeri el a királyi főajtónállói tisztelet, és nem véletlenül említik őt azon mánások körében,⁸⁸ akik később az 1351. évi törvények kiadását is komoly szerepet kaptak.⁸⁹

A testvérek az 1335. évi osztozkodást követően 1338 körül már ismét együtt intézik legtöbb ügyüket. A szekszárdi apáttal egyezkedve Töttös képviseli Vesszőst is,⁹⁰ 1342–1343-ban pedig együtt pereskednek a Bodrog vármegyei főispán ellenében.⁹¹ Töttös eléri, hogy Károly királynak és Lajosnak tett szolgálataik jutalmául 1344-ben a Csepel szigeti Becse falujuk jobbágyságait felmentik a királyi szolgálat alól és nemesi szabadsághoz hasonló jogállást nyernek,⁹² 1346-ban pedig kieszközli azt a kiváltságot, hogy a király a megyéspáncok, megyei bírák, városok és szabad falvak bírói ítélkezése alól őket és jobbágyaikat mentesítse.⁹³ Egy év múltán közös zálogügyük támad,⁹⁴ egy másik ügyben sikerül a bírósággal ellenfelüket elmarasztaltatniok.⁹⁵ De új perük is támad, amikor a nyílt országúton egy Haga nevű uzdi ember megölte jobbágyukat, Demetert, egy másikat, Pétert, pedig halálosan megsebezett.⁹⁶ Nem tétlen Töttös 1348-ban sem: megszerzi mások adományleveleinek visszavonásával maguknak a királytól a Baranya vármegyei Peterd és Szentdemeter birtokokat,⁹⁷ megvédi Vesszős nevében is egy másik, vitatott birtokhoz való jogukat.⁹⁸ A következő esztendőben hatalmaskodások sora okoz gondot nekik: Szekcsői Herceg Péter feltartóztatja nyolc hajójukat és kirabolja úgy, hogy még a hajósokat is csak meztelenre vetkőztetve engedi el;⁹⁹ Henrik bán fia, Péter elfogja egy jobbágyukat, elveszi tőle három hordó borát, továbbá más erőszakoskodásai közepette ő is pucérra vetkőzteti áldozatait;¹⁰⁰ Kórogyi Lőrinc fia, Fülöp az ő Cheneréve nevű birtokukra törve házukat leromboltatja és az onnan előhúzott famulusukat, Bekét, agyba-főbe verve, két ujját lecsapva félholtan hagyatja ott, míg a támadók minden mozgathatót elrabolnak;¹⁰¹ ezzel egyidőben Szekcsői Herceg emberei kirabolják egy másik, Szántóra hajózó emberüket, elszedve még ruháit is;¹⁰² négy másik jobbágyukat pedig Konrád mester officíálisa, Hipolit fia, Péter támadja meg az Ug-patak partján, kettőt közülük súlyosan megsebesítve kirabol, de a másik kettőtől is elszedi javaikat és ruháikat.¹⁰³ Olvasván e dokumentumokat, az a benyomása támad az embernek, hogy valószínűleg nem lévén itthon a birtokosok, javaikat a szomszédok szabad prédának tekintették. Az bizonyos, hogy valamennyi ügyben Töttös jár el, sőt egy kötelezettséggel kapcsolatosan 1349 novemberében meg is említik, hogy felmutatta

- ⁸⁶ Z. 2,42–43. [29. sz.]
⁸⁷ Z. 2,50–51. [35. sz.]
⁸⁸ Z. 2,89. [61. sz.]; Z. 2,326–327. [238. sz.]
⁸⁹ DÖRY–BONIS–BÁCSKAI, *i. m.* 140.; *A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray család oklevéltára.* ed. NAGY Gyula I. Bp., 1887. 229–230. [129. sz.]
⁹⁰ Z. 1,524–530. [503. sz.]
⁹¹ Z. 2,40–41. [27. sz.]; Z. 2,80–81. [55. sz.]
⁹² Z. 2,136–137. [92. sz.]
⁹³ Z. 2,200–201. [139. sz.]
⁹⁴ Z. 2,267–268. [189. sz.]
⁹⁵ Z. 2,273. [195. sz.]
⁹⁶ Z. 2,282. [201. sz.]
⁹⁷ Z. 2,301–302. [219. sz.]; Z. 2,341–342. [242. sz.]; Z. 2,354–355. [246. sz.]
⁹⁸ Z. 2,313. [231. sz.]
⁹⁹ Z. 2,376–377. [261. sz.]; Z. 2,378–379. [263. sz.]; Z. 2,379–380. [264. sz.]
¹⁰⁰ Z. 2,377–378. [262. sz.]; Z. 2,380. [265. sz.]; Z. 2,381. [266. sz.]
¹⁰¹ Z. 2,384–385. [268. sz.]; Z. 2,386. [269. sz.]
¹⁰² Z. 2,386–387. [270. sz.]; Z. 2,389. [272. sz.]
¹⁰³ Z. 2,388–389. [271. sz.]

Vesszős azon felhatalmazását, hogy nevében helyette is intézkedhet.¹⁰⁴ Más esetekben is hasonló a helyzet, illetve olykor mindkettőjüket ügyvéd, Valkocsi Pál mester, képviseli.¹⁰⁵ Valószínű, hogy mindketten Itáliában jártak a királlyal, Vesszős ott is maradt, Töttös pedig hazatérve egyedül nem volt képes mindent kézben tartani, bár ami tőle tellett, a továbbiakban is megtette: 1350-ben pl. a rájuk kirótt bírság elengedését járja ki;¹⁰⁶ elcseréli a királlyal Becse és Pereg nevű birtokukat három Hont vármegyei faluért;¹⁰⁷ kivizsgáltatja egyik официálisuk megtámadásának és megsebezésének ügyét;¹⁰⁸ birtokokat cserél Gunya özvegyével és fiával;¹⁰⁹ Somogy és Baranya vármegyéiben birtokokat szerez;¹¹⁰ más birtokügyekben is elengedett bírságokat;¹¹¹ 1351-ben egy ügyükben halasztást eszközöl ki;¹¹² 1352-ben a királlyal kiemelteti horvátországi és szlavóniai birtokaikat a bán hatásköréből, sőt azt a mentességet is kieszközli, hogy az minden másjellegű ügyükben is csak a királyi udvarnál intézkedhessen ellenükben;¹¹³ máskor pedig másokat tilalmaz Vaszar nevű birtokukon.¹¹⁴ A következő esztendő tavaszán Maré vár felét megszerzik egyezséggel;¹¹⁵ egy másik birtokba történő beiktatásukkor azonban ellentmondás támad;¹¹⁶ Tóti-beli birtokukon pedig súlyos hatalmaskodás történik: Tárnoki Péter rajtaüt a falun, négy jobbágyot szörnyen összeveret miután nyilakkal megsebesítették őket, az asszonyokat pedig lovakkal tiportatja le. Ezt az ügyet is kivizsgáltatják.¹¹⁷

Talán ennyi is elegendő annak bizonyítására, hogy míg más testvérek „örödi ösztökélésre” törrel esnek egymásnak, addig itt teljes az összhang a két fiú között, s az egyes ügyekben játszott szerepek alapján valószínűsíthető a Vízió azon állítása, hogy Vesszős–György testvérei közül Töttös–Istvánt szerfelett szerette,¹¹⁸ sőt bámulta.

Ami György pozícióit illeti, számos oklevél igazolja¹¹⁹ a Vízió kalmárjainak hozzá intézett szavait, hogy ti. „te szerfelett nemes férfiú vagy”¹²⁰ Ezen az általánosságon túl György katona mivolta a legnyilvánvalóbb: nagyszerű vitéznek, a legjelesebb fegyverforgatónak, hadi vállalkozásokban igen kiválóknak titulálják.¹²¹ Az okleveles anyag is azt bizonyítja, hogy Vesszős–György elsősorban a katonai szolgálatban tűnt ki. A két fiú már atyjuk halálakor királyi szolgálatban állhatott, különben nehezen képzelhető el, hogy az uralkodó rájuk testálja Imre mester pozícióit. Vesszősről 1341-től említik rendszeresen, hogy a királyi udvar lovagja (miles aule regie), még akkor is, amikor már magas méltóságokat tölt be,¹²² ugyanis 1342-től saskői várnagy, s valószínűleg az itáliai hadjáratok lezárá-

- 104 Z. 2,404. [282. sz.]
 105 Z. 2,404–408. [283. sz.]
 106 Z. 2,417. [293. sz.]
 107 Z. 2,417–418. [294. sz.]
 108 Z. 2,413–414. [290. sz.]
 109 Z. 2,412–413. [289. sz.]
 110 Z. 2,420–423. [297. sz.]; Z. 2,443–444. [318. sz.]
 111 Z. 2,423–425. [298. sz.]
 112 Z. 2,447–448. [322. sz.]
 113 Z. 2,476–477. [350. sz.]; MISKOLCZY István (i. m. 5) úgy véli, hogy e kiváltságot és néhány más birtokot (pl. Z. 2,301–302. [219. sz.] is itáliai szolgálataikért nyerték.
 114 Z. 2,483–484. [358. sz.]
 115 Z. 2,505–507. [380. sz.]
 116 Z. 2,504. [379. sz.]
 117 Z. 2,503. [378. sz.]
 118 HAMMERICH, *i. m.* (1930) 136–139.
 119 Pl. 1334-ben: Z. 1,421–422. [422. sz.]; 1342-ben: Z. 2,40–41. [27. sz.]; 1347-ben: Z. 2,275–276. [198. sz.]; magnificus: Z. 2,476–477. [350. sz.]; Z. 3,169–170. [116. sz.]
 120 HAMMERICH, *i. m.* (1930) 118.
 121 HAMMERICH, *i. m.* (1930) 87, 113–114, 117.
 122 Így 1341-ben: Z. 1,609–610. [575. sz.]; 1342-ben: Z. 2,42–43. [29. sz.]; 1343-ban: Z. 2,80–81. [55. sz.], Z. 2,82–83. [56. sz.], Z. 2,83–84. [57. sz.]; 1345-ben: Z. 2,165–166. [108. sz.]; 1346-ban: Z. 2,194–195. [134. sz.], Z. 2,200–201. [139. sz.], Z. 12,22–23. [21. sz.]; 1347-ben: Z. 2,232–233. [157. sz.]; Z. 2,282. [201. sz.]; 1348-ban: Z. 2,301–302. [219. sz.], Z. 2,341–342. [242.

ság tölti be ezt a tisztséget.¹²³ Valamikor 1347 táján nyeri el a zólyomi főispánságot és tartja azt kb. ugyanaddig, mint a saskői várnagyságot.¹²⁴ Az a tény, hogy 1354 körül megválnak mindkét tisztségétől, önmagában is mutatja, hogy valami nagy törés következett be sorsában, amely eddigi pozíciói feladására, korábbi életszemlélete, életvitele gyökeres módosítására készítette.

Vesszős vitézkedésének legjelentősebb szakasza kétségtelenül az itáliai hadjáratban való részvétele. Pontosan nem tudjuk, hogy melyik hadtesttel indult Itáliába, de az biztos, hogy 1347. augusztus 12-én – Szent Lőrinc ünnepének harmadnapján – még itthon volt, ugyanis a buda-felhévízi kereszt-konvent előtt személyesen kötött egyezséget Gunya fia Domokossal, hogy a maga és Tóttós nevében (akit ő képviselt) zálogba veszi Mára várában levő birtokrészét.¹²⁵ Október 12-én mindkettőjüket Nagy Márton képviseli egy ügyben királyi ügyvédvalló levéllel,¹²⁶ de ennek ellenére – úgy tűnik – október 28-án még személyesen egyezkedett Gunya másik fiával, Istvánnal is, hogy zálogba veszi tőle a Mára vár birtokából reá eső hányadot,¹²⁷ egy nappal később pedig a pécsváradai konvent vizsgálta ki egy nem sokkal korábban gyilkosság ügyében a királynál tett panaszát.¹²⁸ A legvalószínűbb tehát, hogy magával a királlyal kelt útra november 11-én.¹²⁹ Ezt látszanak igazolni a további események is, ugyanis legközelebb csak 1348. január 14-én találkozunk nevével, amikor Márton Fejér vármegyei alispán, Vadasi György és Baldun fia, Mihály szolgabírák Solton kiadnak egy oklevelet, amely szerint Almási Miklós fiai, Miklós és János megjelentek előttük egyfelől, másfelől pedig Imre fia, Vesszős mester képviselőjében officialisa Gallus, és megegyeztek egy Imre nevű jobbágy megsebzése és elfogása ügyében. Ez az Imre eredetileg az Almási testvérek jobbágya volt, de valószínűleg átköltözött Vesszős földjére, s ezért támadt a viszály. A testvérek kötelezték magukat, hogy majd „Vesszős mesternek Itália királyságából a királyi udvarba való visszatérte után” a tizenöt napos időintervallum tizenötödik napján az említett jobbágyot Csabánszög faluba visszaviszik, ha nem hal meg; ha pedig meghal, minden ellenségeskedés automatikusan megszűnik a felek között; ám, ha Imre megmaradna, de előállítani nem tudnák, akkor gyilkosságát ki fogják deríteni és kiadni tartoznak; arra is elkötelezték magukat, hogy keszességre ezt az Imrét az említett határnapig is bilincseitől megszabadítják.¹³⁰ A fentiek bizonyossága szerint tehát 1348 januárjának közepén Vesszős Itáliában tartózkodott. Ez az oklevél megerősíti az elbeszélő források tanúbizonyosságát is, amelyek a királynak öccse – Endre herceg – gyilkosai elleni bosszúját mondják el.

Kükülli János szerint Lajos király „a vétkes durazzói herceget lenyakasztatta Aversa városában, az említett Endre király házában, ahol egykor lakott, s ahol orozva megfojtották és meggyilkolták”.¹³¹ Hasonlóképp csak Károly herceg lefejeztetésének tényét említi több itáliai forrás is.¹³²

sz]; 1351-ben: FCD. 9,2:110–112. [38. sz]; 1358-ban: Z. 3,123–124. [79. sz]; 1360-ban: Z. 3,169–170. [116. sz]

¹²³ 1342-ben: Z. 2,29. [21. sz]; Z. 2,20–21. [18. sz]; Z. 2,37–38. [24. sz]; Z. 2,38–39. [25. sz]; Z. 2,50–51. [35. sz]; 1344-ben: Z. 2,134–135. [90. sz]; Z. 2,136–137. [92. sz]; 1347-ben: Z. 2,253. [176. sz]; 1349-ben: Z. 2,408. [284. sz]; Z. 2,411. [287. sz]

¹²⁴ 1347-ben: Z. 2,253. [176. sz]; Z. 2,275–276. [198. sz]; 1348-ban: Z. 2,301–302. [219. sz]; Z. 2,341–342. [242. sz]; 1349-ben: Z. 2,354–355. [246. sz]; Z. 2,404–408. [283. sz]; Z. 2,410. [286. sz]; 1350-ben: Z. 2,412–413. [289. sz]; Z. 2,413–414. [290. sz]; Z. 2,417–418. [294. sz]; Z. 2,443–444. [318. sz]; 1351-ben: FCD. 9,2:110–112. [38. sz]; 1352-ben: Z. 2,476–477. [350. sz]; 1353-ban: Z. 2,504. [379. sz]; Z. 2,505–507. [380. sz]; Z. 2,519–520. [392. sz]; 1354-ben: Z. 2,578–579. [437. sz]

¹²⁵ Z. 2,267–268. [189. sz]

¹²⁶ Z. 2,273. [195. sz]

¹²⁷ Z. 2,275–276. [198. sz]

¹²⁸ Z. 2,282. [201. sz]

¹²⁹ SEBESTYÉN Béla, *A magyar királyok tartózkodási helyei*. Bp. é. n. 40.

¹³⁰ Z. 2,291–292. [210. sz]; WERTNER, *i. m.* (1918) 79.

¹³¹ *Scriptores rerum Hungaricarum veteres ac genuini*. [ed. SCHWANDTNER, Johannes Georgius] I. Vindobonae, 1766. 180.: „Quem quidem Ducem Duracii, tanquam culpabilem in Auersa ciuitate, in domo dicti regis Andree – in qua tunc habitabat et fuerat ingulatus et occisus – decollari fecit.”; *Chronica Hungarorum finita Bude anno Domini MCCCLXXIII in uigilia penthecostes per Andream*

Matteo Villani úgy meséli el e történetet, hogy amikor a király népes kísérettel elindult Aversából Nápolyba, együtt lovagolva Károly durazzoí herceggel, kissé lemaradt, majd megparancsolta a hercegnek, hogy vezesse őt arra a helyre, ahol öccsét megölték. Itt leszállván a lóról a saját vére árulójának nevezte Károlyt, majd „erőszakkal elvonszolták őt (amint ezt előre elrendezték) addig, ahol András herceget megfojtották, egy hitetlen kun lecsapta a fejét, és két darabban a Ghefo balkonjáról aláhajították abba a kertbe és ugyanarra a helyre, ahová András herceg volt korábban dobva.”¹³³ Ugyancsak nem részletezve, de a hóhért más etnikumból származtatva a Chronicon Mutinense így ír: „Miután néhányukat meghívták, a következő nap hajnalán elég csalárdul néki, a dicsőséges Károly urak, Durazzo hercegeinek [a király] egy hitetlen jászsal a fejét vétette abban a teremben, ahol testvérét, András hitzegően felakasztották és megölték.”¹³⁴ Ez a tudósítás azért érdemel figyelmet, mert Becsei Töttöst hozhatja gyanúba, aki (igaz csak 1350-ből adatolhatóan) a jászok bírása, mint ezt fejből már elmondtuk.¹³⁵

Sokkal részletesebben adja elő e históriát Domenico de Gravina krónikájában. Szerinte a király a kivégzés napjának reggelén megtanácskozta az ügyet előkelőivel.¹³⁶ „Akkor ugyanazon király úr úgy határozott, hogy az említett herceget mindenképp öljék meg, és azon a helyen, ahol Endre herceget, testvérét, a könyörtelen árulók meggyilkolták, minden irtalmas könyörületesség nélkül szenvedje el a fejesztés büntetését. Miután pedig hivatott két kun vitézt és két paizshordozót, határozott parancsot adott nekik, hogy az említett herceget öljék meg; e katonák és paizshordozók uruk parancsát iparkodtak tüstént végrehajtani. És elvívén a szerencsétlen herceget arra a helyre, amelyen egykor Endre herceget meggyilkolták, hírül adták neki, hogy halálra van szánva. Amit a nyomorult herceg meghallván félholtta sápadt és felemlítette, hogy Isten színe előtt megvallaná bűneit. Akkor elhívták azon hely egyházának egy szerzetes fráterét, és annak színe előtt meggyónt Istennel esedezve az Úr Jézus Krisztushoz elkövetett bűnei bocsánatáért. Az előbb említett vitézek pedig, akik a nyomorult herceget a lakosztály felső részébe vezették, a nyitott erkélyre érkeztek, ahol Endre herceg meghalt, s amelyet ő mutatott meg nekik; és ott a nyomorult herceg térdre borulva így szólt: Legkedveltebb barátaim, mondjátok meg nekem, kérlek titeket, ha most már semmi reményem sincs az életre! Azok azt mondták: Parancsunk van arra, hogy téged mindenképp meg kell ölnünk. Erre azt mondta: Cselekedjétek, amit megparancsoltak néktek, mivel az Úrban reménykedik az én lelkem! És miután lehajtotta a fejét, könyörtelenül lenyakazták őt, fejét és testét az említett nyitott erkély magasából aláhajították a kertbe, amelybe egykor a magasból Endre herceget dobták. Teste három napon át feküdt ott, és senki sem merte eltemetni.”¹³⁷

Hess. (fac. sim.) ford.: HORVÁTH János Bp. 1973. 110.; KÜKÜLLEI János, *Nagy Lajos király viselt dolgairól*. ford. DÉKÁNYI, Kálmán Brassó. 1906. 119.; THURÓCZY János, *A magyarok krónikája*. ford. HORVÁTH János, Bp., 1980. 246.; DÜMMERTH Dezső, *Az Anjou-ház nyomában*. Bp., 1982. 404–405.; Az épület a város falain kívül fekvő San Pietro à Maiella kolostora volt. (MISKOLCZY István, *András király tragédiája és a nápolyi udvar*. Bp., 1928. 30.)

¹³² Pl. *Cronica Sanense*: MURATORIUS, Ludovicus Antonius, *Rerum Italicarum Scriptores ab anno aerae Christianae quingentesimo ad millesimum quingentesimum*. XV. Mediolani, 1728. col. 1729.

¹³³ „È tirato per forza (come era ordinato) infino ove fu strangolato il Duca Andreas, tagliatali la testa da uno infedele Cumino in sul Balcone del Ghefo, fu in due pezzi gittato in quello orto, et in quello luogo ove era stato gittato il Duca Andreas.” (MURATORIUS, *i. m.* XIV. col. 20.); *A három Villani krónikája*. ford. RÁ CZ Miklós Bp., 1909. 200.

¹³⁴ „Et productis quibusdam exceptionibus satis vanis ipsum Dominum gloriosum Carolum Ducem Duratii sequenti die in aurora in Sala, ubi frater suus Andreas, fuerat dolose suspensus et mortuus, per unum Filisteum infidelem fecit decapitari...” (MURATORIUS, *i. m.* XV. col. 613.)

¹³⁵ Z. 2.438. [313. sz.]

¹³⁶ Az előzetes tanácskozást elveti MISKOLCZY István. Úgy véli, hogy a király hirtelen felindulásában döntött Károly kivégzése felel. Ez, ha igaz, az előre megrendezetség vádját is kivédené (*i. m.* 1930. 6–13.).

¹³⁷ „Tunc Dominus idem Rex jussit dictum Ducem omnino perimi, et in loco, ubi Dux Andreas suus germanus ab impiis proditoribus fuit peremptus, poenam truncationis capitis pateretur, omni

E források tehát utalnak az ítélet végrehajtóinak valódi (vagy vélt) etnikumára, de közelebbit nem árulnak el róluk. Valamivel többet mond Giovanni Villani, aki előadja, hogy a király szemrehányást tett Károly durazzói hercegnek, aki védekezni próbált és Lajos könyörületességére apellált, ám az uralkodó erre bizonyítékként egy levelet mutatott fel, amely a vádat igazolta. „És hirtelen, ahogyan elrendezték, egy bizonyos *Magyar Fülöp mester* a hercegnek, aki fegyvertelen volt, beledöfött a mellébe; azután egyvalaki megragadta őt a hajánál, és átvágta a torkát a már említett *Fülöp mester*, nem pedig, ahogyan szokás, a nyakát; ám az említett csapásoktól azonnal meghalt. És bizonyos magyarok, akik a [király] kíséretében voltak, megfogták és ugyanarról az erkélyről a kertbe hajították, ahová Endrét is dobták; és megparancsolta, hogy el ne temessék őt engedélye nélkül.”¹³⁸ Hogy ki ez a Fülöp mester, az itáliai források alapján nem lehet felderíteni. De abból kiindulva, hogy az ott szereplő nevek javarésze azonosíthatatlanul el van írva, nem is szükséges középsőnek venni a személyre vonatkozó tudósításait.¹³⁹ Nem szükséges már csak azért sem, mert János minorita pontosan megnevezi a hóhért amikor elmondja, hogy a durazzói herceg és a tarantói fejedelem testvéreikkel együtt Lajos kezére kerültek, „azon a helyen pedig, ahol az ártatlan Endre királyt gonoszul megölték, és testét az ablakon át gyalázatosan lehajították a kertbe, a durazzói herceget a király úr egy vitézével, név szerint Becsei Imre fiával, Vesszőssel lefejeztette január huszonharmadik napján, és a hulláját ugyanazon ablakon keresztül ledobatta ugyanazon kertbe végtisztesség nélkül.”¹⁴⁰

miseriordia procul pulsa. Vocatis autem duobus suis Militibus Cumanis et duobus Scutiferis, praedictum Ducem per eos perimi expressè commisit, statimque Milites ipsi et Scutiferi mandatum Domini curaverunt ducere ad effectum. Et ducentes Ducem miserum ad locum illum, in quo quondam Dux Andreas fuerat interemtus, sibi nuntiauerunt eum esse penitus moriturum. Quod audiens dux miser semivivus palluit, et recordatus est confiteri coram Deo sua delicta. Tunc vocavit unum fratrem Monachum loci illius Ecclesie, et coram eo confessus est apud Deum, misericordiam petens Domino Jesu Christo suorum criminum commissorum. Milites autem praefati miserum Ducem ad superiora hospitii perducentes, ad Gayfum illum demonstratum eis per Ducem praefatum, in quo perierat Dux Andreas, venerunt; et flexis genibus ait Dux miser: — Amice carissimi, dicite mihi quaeso, si ulla spes est amodo vitae meae! Qui dixerunt: — Jussum est nobis omnino te mori debere. Et ait: — Facite, quod vobis jussum est, quoniam in Domino speravit anima mea. Et inclinato capite eum sine misericordia jugularunt, et caput ejus et corpus ab alto dicti Gayfi ad infima praecipitauerunt in hortum, in quem Dux quondam Andreas fuerat emissus ab alto. Ubi per dies tres jacuit corpus suum, nec ipsum ausus fuit aliquis sepelire.” (MURATORIUS, *i. m. XII. col. 583.*)

¹³⁸ „E incontanente, come havea ordinato, il fedì nel petto, che non havea arme, uno Messer Filippo Ungaro; a poi lo presse uno per li capelli, e'l detto Messer Filippo gli taglia la gola, non pero a fatto il collo, ma de'detti colpi morì di presente. E da certi Ungari, che gli erano d'intorno, fu preso e gittato da quello verone nel giardino, dove fu gittato Andreasso; e comandò non che gli fusse data sepultura senza sua licenzia.” (MUTATORIUS, *i. m. XIII. col. 992.*; RÁCZ, *i. m. 185–186.*; Az eredeti szöveg nem egyértelmű, ebből következik, hogy más források reá építve a király aktív részvételét tételezik fel a kivégzésben. A Chronica Estense szerint pl. a tett színhelyére értek: „Akkor a király kardját kivonva sajátkezűleg vágta le a herceg orrát; ezután egy magyar vitéz ragadta meg a herceget a hajánál, és végigvonszolta őt a palota valamennyi termén; egy másik magyar karddal beledöfött és megsebesítette az említett herceget az oldalán; egy másik magyar pedig lenyeste a herét és egyéb részeit. Akkor a király úr megparancsolta, hogy senki ne merészlje a herceg holttestét eltávolítani.” („Tunc Rex, evaginato gladio, propriis manibus amputavit nares Ducis; deinde quidam miles Hungarus cepit Ducem pro capillis, et detrahinatus est eum per totam salam Palatii; quidam alter Hungarus percussit, et vulneravit dictum Ducem in costatu sum quodam ense; alter quidam Hungarus truncavit ei testiculos, et alia. Tunc praecepit Dominus Rex, ne aliquis esset ausus corpus Ducis remove.” — MURATORIUS, *i. m. XV. col. 448.*)

¹³⁹ MISKOLCZY, *i. m. (1930) 5.*

¹⁴⁰ „Ducem autem Duracy in quo loco fuit rex Andreas innocens nequiter interfectus, et corpus eius per fenestram proiectum ad ortum irreuerenter, ibi dominus rex fecit eum per unum militem nomine Wezzews filium Emerici de Bechei capite detruncari, vigesima tertia die mensis January, et per eandem fenestram cadaver eius proici ad eundem ortum sine honore.” *Historiae Hungariae Fontes*

Vesszősnek e feladat nem jelentett különösebb gondot, hiszen katona volt, apja gyakorlatában pedig már kisgyermekként is találkozhatott ilyesmivel, de maga is keveredett fél évtizeddel korábban gyilkosság gyanújába, amelyből a Hont vármegyei alispán, a négy szolgabíró és tizenkét királyi jogtudor is alig tudta kimosni.¹⁴¹ Eleinte egyéb itáliai gyilkosságai sem rendítették meg különösképpen. Ez a változat azonban roppant tanulságos számunkra. Atyja hóhéri mentalitása ugyanis visszatér túlvilági látomásában, és ami még ennél is érdekesebb, a kivégzésnek ugyanaz a módja sejlík fel a vízióban, amelyet ő alkalmazott Károly durazzói herceg esetében.¹⁴²

Meddig maradt György Itáliában? Sajnos erre nem tudunk pontos választ adni, ugyanis már 1348-ban, az áldozócsütörtököt megelőző kedden Budán a király birtokadományban (Peterd és Szentdömötör) részesíti.¹⁴³ Az oklevél hiteles. Csakhogy Nagy Lajos ekkor még, útban hazafelé Itáliából, nem érkezett meg Budára,¹⁴⁴ így, ha Vesszős mester kíséretében volt is, hasonlóképp aligha lehetett megadományozottként jelen a budai oklevél-kiállításnál. Ez esetben is a kancelláriai keltezesek a félreérthetőek; a király nevében kiadott okleveleket úgy állítják ki, mintha azt a jelenlevő uralkodó személyes utasítására adnák ki, holott az még messze jár az udvartól.¹⁴⁵ Nagyon is valószínű tehát, hogy – mint eddig is sokszor – Töttös járt el Vesszős nevében is, bár ezt csak abból gyaníthatjuk, hogy ő az első helyen említett folyamodó. De megerősíti feltevésünket egy 1349. február 23-án kelt királyi oklevél is, amelyet Töttös mester kérésére állítottak ki, s ebben az uralkodó ugyanazon birtokokra titkos kancellárja, János tisztelendő által az ő nevében mások számára kiállított adományleveleit megsemmisíti. Itt a kérelmező Töttös mester, királyi főajtónálló, pilisi főispán és visegrádi várnagy a maga és édestestvére (Wezeus fratris sui vterini), a zólyomi főispán nevében.¹⁴⁶ Még ez év decemberében (15-én) is ugyanezen adománylevél átírásánál meghatalmazott, Valkocsi Pál képviseli.¹⁴⁷ Szóba kerül még Vesszős neve dec. 7-én egy hatalmaskodási ügyben,¹⁴⁸ majd (17-én) egy olyan zálogügyben, amely szerződő felei hibájából nem jött létre¹⁴⁹ (ami talán önmagában is arra utalhat, hogy nem volt idehaza, és így tisztjeit partnerei semmibe vették). A következő esztendő vízkeresztjének vigiliáján¹⁵⁰ ismét Töttös az, aki kettejük nevében a királlyal, majd az ünnep napján¹⁵¹ Gunya özvegyével és fiával birtokot cserél, illetve tíz nap múltán egy hatalmaskodási ügyben eljár.¹⁵² Amennyiben nem csupán szokványos oklevélbeli sztereotípiával van dolgunk, talán már személyesen adja elő (extitit oraculo viva voce) ügyét az Ölyved faluval kapcsolatos perben 1351. május 3-án.¹⁵³ Egészen biztosan itthon van viszont 1353. április 7-én, amikor Gunya fia Istvánnal személyesen egyezkedik Méré vár ügyében.¹⁵⁴ A fentiek alapján talán nem elhamarkodott az a feltevés, hogy Vesszős legalább a Nagy Lajos

Domestici. (pars prima: Scriptorum) III. [ed. MÁTYÁS, Florianus] *Quinque-Ecclesiis*, 1884. 151.; *János minorita Nagy Lajosról szóló krónika töredéke*. ford. DÉKÁNI Kálmán Bp., 1910. 61.; Vö. még: DÉKÁNI, *i. m.* (1906) 119. 4. jz.; PÓR Antal, *Nagy Lajos* (1326–1382). Bp., 1892. 162.; MISKOLCZY István, *Magyarország az Anjou-korban*. Bp., 1923. 48.; Miskolczy említi [*i. m.* (1930) 4–6.], hogy a *Chronica Siculum* [ed. DE BLASIIS, Napoli, 1887. 12] szerint a hóhér egy „Sat Jan” nevű vízvez volt. Amennyiben ez nem az „infidelis” jelző involválta szójáték a Sátán névvel, akkor talán Vesszősnek nagyapjára utaló jelzője lehet: Chata > Chatan(us).

¹⁴¹ Z. 2,71–72. [48. sz.]

¹⁴² HAMMERICH, *i. m.* (1930) 138–139.

¹⁴³ Z. 2,301–302. [219. sz.]; Z. 2,341–342. [242. sz.]

¹⁴⁴ SEBESTYÉN, *i. m.* 84.

¹⁴⁵ WERTNER, *i. m.* (1918) 84.

¹⁴⁶ Z. 2,354–355. [246. sz.]

¹⁴⁷ Z. 2,404–408. [283. sz.]

¹⁴⁸ Z. 2,408. [284. sz.]

¹⁴⁹ Z. 2,410. [286. sz.]; Z. 2,411. [287. sz.]

¹⁵⁰ Z. 2,417–418. [294. sz.]

¹⁵¹ Z. 2,412–413. [289. sz.]

¹⁵² Z. 2,413–414. [290. sz.]

¹⁵³ FCD. 9,2:110–112. [38. sz.]; PROKOPP Gyula, *Az esztergomi prímási levéltár XV. századi le-*

véltára. Levéltári Közlemények, 37(1966). 113–138.

¹⁵⁴ Z. 2,505–507. [380. sz.]

első és második hadjárata között eltelt időben Itáliában tartózkodott, bár az itáliai területek kormányzásával megbízott vezérek között nevével nem találkozunk.¹⁵⁵ A Vízíóban előadottak azonban mégis valószínűnek tűnnek, amelyek szerint György (Apuliában) szolgált,¹⁵⁶ és ott Trója városa, továbbá annak vidéke és erősségei voltak kezére bízva.¹⁵⁷ Egy ez idő tájt keletkezett zsoldjegyzék maradt fenn ugyanis a család levéltárában, amelyet nyolc személynek huszonkilenc lovaskatona számára kifizetett 217 és fél aranyforintnyi zsoldjáról állítottak ki.¹⁵⁸ Ez a létszám mutatja, hogy Vesszős nem sorolható az igazán jelentős seregzérek közé, hanem valamelyik kormányzó kisebb területre állított kapitánya lehetett. Ha valóban Trója kapitánya volt, akkor Wolffurt Konrád¹⁵⁹ alatt szolgált, akit Foggia kirablása és más rémtettei miatt az olaszok Corradus Lupus Theutonicusnak vagy egyszerűen csak Luponak (hímfarkas) neveztek és Cola di Rienzo így írt róla: „Corrado Lupo, aki valóban mint a farkas, mindent felfalt.”¹⁶⁰ Konrád volt ugyanis Lucera vidékének kormányzója,¹⁶¹ amelyhez a tőle kb. 20–25 km-re fekvő Trója is tartozott. A Vízíóban felsorakoztatott helynevek Vesszős működési körének meghatározásakor (Trója, Barletta, Canosa di Puglia),¹⁶² mind olyan helységek, amelyeknél súlyos harcok voltak, s ezekben György vitéz még akkor is kiélhette vérengző hajlandóságát, ha az irat szerzője valami félreértés révén írta őt a vidék kapitányának. Trója falai alatt – melyet 1348. október 20-án Tarantói Lajos elfoglalt, s ahonnan, ezek szerint, Vesszős is menekülni kényszerült – semmisítették meg 1349. január 23-án Lackfi István és Wolffurt Konrád csapatai Tarantói Lajos seregét;¹⁶³ 1350 júniusában a király jelenlétében kiobbant zsoldosládát kellett Barlettában fegyveresen elnyomni;¹⁶⁴ Canosa di Puglia ostrománál pedig maga a király is megsebesült.¹⁶⁵ Valószínűbb azonban, hogy a két hadjárat közötti időben követték el, Vesszős és emberei, azokat a német zsoldosokéval vetekvő¹⁶⁶ kegyetlenkedéseket, rablásokat, fosztogatásokat és gyilkosságokat (amelyek részint megtorlások is lehettek Johanna híveinek a magyar hadifoglyokkal szemben alkalmazott olyan brutalitásai miatt, mint pl. az elevenen való megnyúzás stb.), amelyekért végül is vezekelni akart.¹⁶⁷ Persze az sem kizárt, hogy a félelmetes erejű Vesszős¹⁶⁸ a csatákban is ugyanolyan vérengzően gyilkolta ellenfeleit, mint a polgári lakosságot és ezért nem egyezik a Vízíó két helyének számadata: a bevezető szerint ugyanis kb. 250 embert ölt meg,¹⁶⁹ az elbeszélés maga pedig 350 körüli áldozatról beszél.¹⁷⁰ Ha egyik szám sem elírás, talán az is lehetséges, hogy az első a közönséges gyilkosságokat, a második pedig az összes (benne a harcbeli) emberöléseket tárja elénk.

Nem tudjuk azt sem pontosan regisztrálni, hogy György vitéz mikor tért vissza Itáliából. Ha az Ölyved faluval kapcsolatos ügyben – mint fent említettük – tényleg személyesen járt el 1351 május elején,¹⁷¹ akkor valószínűsíthetjük, hogy a második hadjáratból hazatérő király kíséretében érkezett

¹⁵⁵ WERTNER, *i. m.* (1918) 81–83.; MISKOLCZY István, *Magyar–olasz összeköttetések az Anjou-korban.* (Magyar–nápolyi kapcsolatok.) Bp., 1937. 140.

¹⁵⁶ HAMMERICH, *i. m.* (1930) 78.

¹⁵⁷ HAMMERICH, *i. m.* (1930) 87.

¹⁵⁸ Z. 12,28. [26. sz.]

¹⁵⁹ WERTNER Mór, *Két régi család.* (II. Az óvári és vöröskői Wolfart család.) Turul, 10(1892). 69–72.; WERTNER Mór, *Családtörténeti adalékok.* (VI. A vöröskői és óvári Wolfart család eredete.) Turul, 15(1897). 135–136.

¹⁶⁰ Idézi: MISKOLCZY, *i. m.* (1933) 132.; MISKOLCZY, *i. m.* (1937) 151–152.

¹⁶¹ PÓR, *i. m.* 177.

¹⁶² HAMMERICH, *i. m.* (1930) 87.

¹⁶³ WERTNER, *i. m.* (1918) 85–86.; MISKOLCZY, *i. m.* (1937) 145–148.

¹⁶⁴ PÓR, *i. m.* 219.

¹⁶⁵ MISKOLCZY, *i. m.* (1923) 52.

¹⁶⁶ MISKOLCZY, *i. m.* (1923) 50.

¹⁶⁷ MISKOLCZY, *i. m.* (1923) 51.; MISKOLCZY, *i. m.* (1937) 161, 189–190.

¹⁶⁸ HAMMERICH, *i. m.* (1930) 87, 96–97.

¹⁶⁹ HAMMERICH, *i. m.* (1930) 76.

¹⁷⁰ HAMMERICH, *i. m.* (1930) 88.

¹⁷¹ Vö. 153. jz.

ő is.¹⁷² Nevével nem találkozunk az 1350-ben hátrahagyott katonai kormányzók között sem.¹⁷³ Természetesen ez még nem zárja ki annak lehetőségét (ha az említett oklevél csupán szokványos sztereotípiaként írta személyes eljárását ügyében), hogy továbbra is Itáliában maradt, s csak 1353 tavaszán tért vissza. Egy birtokcserében ugyanis 1352. július 20-án ügyvédje, Valkocsi Pál deák minden ügyre kiterjedő általános felhatalmazással járt el,¹⁷⁴ de egy hasonló ügyben még 1353 vízkeresztje körül is ő intézkedik.¹⁷⁵ Hazatértekor Vesszős bűnbánatának még semmi nyomát nem mutatja, sőt elfogadja a királyi jutalmakat is itáliai helytállásáért.¹⁷⁶ Megjegyzendő azonban, hogy míg más vitézek adományleveleiben itáliai hadakozásukat gyakorta felemlítik,¹⁷⁷ addig Vesszősnél ez elmarad. Talán azért, mert a király utóbb megbánta Károly durazzói herceg kivégeztetését, s még így sem akart emlékezni rá.¹⁷⁸

Ezeket követően hirtelen, szinte sikerei csúcán, egyik napról a másikra minden megváltozik. Úgy tűnik, a Vizio írója fején találta a szöveget, amikor úgy fogalmazott, hogy Vesszős egyetlen éjszaka alatt döbönt rá cselekedetei súlyára.¹⁷⁹ De mi válthatta ki ezt a rádöbbenést? Egyetlen magyarázatot tudunk csupán adni erre: ekkoriban halt meg – ki tudja, milyen szörnyű módon – testvére, Töttös. Egy Szent Mihály nyolcadára (okt. 6.) datált perhalasztó oklevél szövege alá írt megjegyzés szerint a Töttös elleni per, „miután ő az Úr akarata szerint G. nyolcadnapján minden romlandó test útjára lépett”, fiaira háramlott.¹⁸⁰ Halálát megerősíti egy 1354 március elején kelt oklevél külső jegyzete is, amelyben Miklós deák, mint a „néhai Töttös mester jegyzője” szerepel,¹⁸¹ alig húsz nap múltán pedig már fiai intézkednek néhai atyjuk helyett egy ügyben.¹⁸² Egyetlen probléma a „G” szigla megfejtése. Pontosan nem tudjuk, hol érte utol Töttöst a végzet, de igen valószínű, hogy Budán, ugyanis a király házasságának előkészületei, a szertartás maga, a hosszan elnyúló lakodalom stb. mind megkövetelték személyes jelenlétét. Ám Budán június 14-én még mit sem tudnak haláláról (bár e perét „Valkocsi Pál deák, az említett Töttös mester famulusa és notáriusa” intézte).¹⁸³ Május közepén Vesszős is Budán intézi egy ügyét, amiből valószínűsíthető, hogy a fent említett okból ő is hosszabb időt töltött a fővárosban.¹⁸⁴ Ahhoz pedig, hogy valaki ennyire megrettenjen egy halálessétől, mint Vesszős – úgy gondoljuk –, szemtanúként kellett annál jelen lennie. Természetesen a fentiek miatt a Szent György nap, amelyhez igen sok oklevelet datálnak, elesik a „G” felodásaként. A még számításba vehető napok egyike sem gyakori irányadó a keltezésben: Genesisus (aug. 25) helyett inkább az Ascensio Mariae Virginis vagy Szent István napja a viszonyítási pont; Gillgentag (sept. 1) helyett sokkal gyakoribb előtte a Decollatio Johannis Baptistae, utána a Nativitas Mariae; ugyanígy Gellért nap előtt is inkább Mária születésének vagy Máté evangelistának az ünnepéhez, utána pedig Szent Mihály napjához datálnak. Legvalószínűbb talán Germanus napja (júl. 31. – bár ennek nem jegyzik az octáváját), amely előtt csupán Szent Jakab apostol ünnepé szerepel (júl. 25), de ennek felhasználásával csinján szoktak bánni, ugyanis félreértésekre adhat okot, hogy az aratások miatt ennek a tanítványnak az ünnepé átkerült május 1-re, „Fülöp és Jakab apostolok napjára”.¹⁸⁵ Ez esetben tehát

¹⁷² SEBESTYÉN, *i. m.* 41.; MISKOLCZY, *i. m.* (1923) 53.; MISKOLCZY, *i. m.* (1937) 196.

¹⁷³ WERTNER, *i. m.* (1918) 92–93.

¹⁷⁴ Z. 2,487–488. [362. sz.]

¹⁷⁵ Z. 2,546–548. [409. sz.]

¹⁷⁶ MISKOLCZY, *i. m.* (1937) 203.

¹⁷⁷ Pl. AO. 5,33–34. [16. sz.]

¹⁷⁸ MISKOLCZY, *i. m.* (1930) 13.

¹⁷⁹ HAMMERICH, *i. m.* (1930) 88.

¹⁸⁰ Z. 2,544. [406. sz.]

¹⁸¹ Z. 2,553–555. [415. sz.]; Töttös halálát 1358-ra datálja BOROVSZKY Samu (*Bács–Bodrog vármegye*. I. Bp., 1909. 42), 1355-re ZOLNAY László, *Néhai budai nemesurak a pokolban. – Vesszős György*. Budapest, 6(1968). 40.

¹⁸² Z. 2,555–556. [416. sz.]

¹⁸³ Z. 2,523–532. [395. sz.]

¹⁸⁴ Z. 2,519–520. [393. sz.]

¹⁸⁵ Az igazság kedvéért meg kell jegyeznünk, hogy Germanus névvel is igen ritkán lehet dátumokban találkozni Mo.-on.

augusztus 8-án halt meg Töttös. Ha valóban így volt, és Vesszős testvére temetése után azonnal útra kelt, talán még Rómában is megfordulhatott. Amennyiben mégis Szent Gellért nyolcadán (okt. 1) halt meg István, ami mégis a legvalószínűbb, akkor még lóhalálában nyargalva is szép teljesítmény, hogy Vesszős november 10-e körül Szent Patrik Purgatoriumánál állt. Ha valóban gyalog vágott neki az Írországba vezető útnak – ahogyan a Vízio írja¹⁸⁶ – minimum 100–120 nap kellett volna, hogy célhoz érjen, ami kb. meg is van, ha Töttöst augusztus első napjaiban temették. Az sem zárható persze ki, hogy csupán Írország területén zárandokolt gyalog hősünk. Ha Le Havre-ig lovon nyargalt, nem egészen egy hónap alatt odaérhetett; jó széllel – a korabeli vitorlások 5–6 csomós sebességét számítva – akár egy hét alatt Ulster vidékén lehetett, ahol esetleg 2–3 napi gyalogtúra után fellelte a szent helyet. (Gyalogos menetsebessége kiszámítható: a barlangtól Armaghig az oda-vissza kb. 200 km-t nyolc nap alatt tette meg,¹⁸⁷ azaz naponta kb. 25 km-t ment.)

Úgy tűnik, Becsei Vesszős, aki gondolkodás nélkül gyilkolta le emberek százait, valójában most találkozott először a halállal, amikor a (talán iker) bátyja szemeit kellett lefognia. Most értett meg valamit az élet-halál kérdésének nagy misztériumából, s döbrent rá saját végességére. Ezeknek a pillanatoknak a hatása alatt tehetett fogadalmat, hogy elmegy testvére után a túlvilágra is, talán abban az elkéseredett reményben, hogy új Orfeusként megkísérelheti visszahozni őt onnan. Valami ilyesmi lehetett kiváltó oka zárandoklatának. És, ha valóban így volt, nem valószínű, hogy túl sokat vesztgetett volna idejéből kerülőutakra. Alighanem csak a Vízio szerzőjének mintái követéséből adódó túlzása, hogy Rómát, Compostellát, egész Franciaországot és Angliát megjáratta hőszével.¹⁸⁸ Ehhez az idő túl kevés lett volna – mint feljebb kifejtettük –, és ez, a közvetett megoldások keresése, nem is vallana a mindig direkt utakat követő György lovagra. Úgy gondoljuk, testvére halála annyira megdöbentette és felzaklatta, hogy első kábulatából ocsúdvá egyrészt bizonyosságot akart szerezni Töttös további sorsa felől, másrészt legközvetlenebb rokona elvesztése nyomasztó halálfélelmet válthatott ki belőle, s ettől a sokktól is szabadulni kívánt valami módon. Dramatizálja esetét a Vízio írója, amikor időben és térben Vesszős rémtetteinek színhelyére, Itáliába teszi át rádöbbenése pillanatának történetét.¹⁸⁹ Az is biztos, hogy apuliai kegyetlenkedései képezték György bűnbánó szorongásának magvát, s ezért kerülhetett aztán – Töttös halála helyett – e téma kiváltó okként a középpontba. Nem tudjuk, György latin nyelvi felkészültsége milyen szintű lehetett, de nem kizárt, hogy az e téren mutatkozó hiányosságok számlájára írhatók vízióbeli és valódi életrajzi adatainak eltérései, illetve pontatlanságai. Valószínűleg megjárta Rómát is Lajos király kíséretében. Az sem kizárt, hogy 1344–1345 télen részt vett a litvánok elleni kereszteshadban, s társaival odaútban vagy visszatértében Halicson (Galicián) át vonult. Ha e tényeket rossz latinsággal ecsetelte, könnyen belekerülhetett a historiába Róma, sőt (a földrajzi helyek összezavarása révén a spanyolországi) Galícia is a Vízioba. Az sem kizárható feltevés, hogy az író más hasonló történetekből emelte át György Víziojába a részleteket, így reklámozva Szent Patrik Purgatoriumának szerfelett nagy szentségét, kifejezve, hogy amire sem Rómában, a keresztény világ központjában, sem Compostellában, a középkor legfavorizáltabb búcsújáró helyén, nincs bocsánat, itt Irlandban még lehet.

Nincs olyan oklevelünk 1353 szeptemberétől 1354 június 26-ig – amikor egy pusztá használatba vételéről személyesen köt egyezséget a bozóki monostor apátjával¹⁹⁰ –, ami ellene mondana annak a lehetőségnek, hogy Vesszős ez idő tájt járhatott Írországban. Ez pedig összecseng a Vízio bevezető részében közreadott levelek datálásával, amelyek szerint György 1353. december 7-én, Szent Miklós ünnepének másnapján már túl volt a Purgatorium megjárásán,¹⁹¹ karácsony másnapján pedig már a megyéspüspök is kiállt számára egy igazoló levelet,¹⁹² február 22-én pedig maga Armagh érseke.¹⁹³

186 HAMMERICH, *i. m.* (1930) 89.

187 HAMMERICH, *i. m.* (1930) 92.

188 HAMMERICH, *i. m.* (1930) 88–91.

189 HAMMERICH, *i. m.* (1930) 88.

190 Z. 2,569–570. [428. sz.]

191 HAMMERICH, *i. m.* (1930) 84.

192 HAMMERICH, *i. m.* (1930) 85.

193 HAMMERICH, *i. m.* (1930) 81, 83.

Legkésőbb a johannita rend írországi perjelje igazolta pokoljárását 1354. január 29-én, a pálfordulást követő szerdán.¹⁹⁴ Ismerte a barlangba való bejutás körülményeit, hogy ti. 8–10 napot vesz igénybe az engedélyek beszerzése,¹⁹⁵ további két hetet a lelki (és testi) előkészítés az útra,¹⁹⁶ Györgynek legkésőbb november 10-e körül ott kellett lennie Szent Patrik Purgatoriumánál. Ezt sejteti egyébként a Szent Mihály nyolcadán kiadott perhalasztás is,¹⁹⁷ amelynek valószínű oka: Töttös már nem él, Vesszős már elindult zarándokútjára.¹⁹⁸ A szokásos főúri kíséret helyett, mely gyors mozgásában akadályozhatta volna, mindössze egyetlen szolgálval kelt útra.¹⁹⁹ (Ez a tény is azt sugallja, hogy eredetileg lóval indultak.)

A szükséges engedélyek beszerzése és az ezzel járó magyarázkodások, az előírt kéthetes böjt állandó bűnbánati imákkal és könyörgésekkel, a halotti zsolozsma, amit naponta elmondtak érte a saját ravatalánál,²⁰⁰ még jobban felzaklatták, felidéztek emlékeit, felfokozták fantáziáját. Bármennyire erős szervezetű, szinte Toldy Miklós-szerű, 6–8 mázsás kövekkel dobálódzó figura volt is Vesszős,²⁰¹ ezek az előkészületek mind fizikailag, mind pszichikailag erősen igénybe vették. Alászállása után a kábulatot előidéző gőzök és gázok közepette még tartotta némileg magát, hiszen víziója első jelenetei, amelyeket fel tudott idézni, egyértelműen utalnak arra, hogy a kezdeti bódultság tipikus jeleként esetében is bekövetkezett a többszlátás.²⁰² Ezt követően aztán a teljes delíriumában felszabaduló emlékképek és az előkészület során a túlvilágról sugallt képzetek határozták meg hallucinációit.

Anélkül, hogy ismétlésekbe kívánnánk bocsátkozni, hadd idézzük fel vázlatosan mindazt, amit eddig életrajza taglalása során elmondtunk látomásaira utalva. A túlvilágon találkozott szüleivel, akik valóban régen elhaláloztak, s erre apja, aki szinte pallosjogú főúrként jelenik meg, emlékezteti is. Ugyancsak felrémlik atya erőszakos, ellentmondást nem tűrő, hóhéri mentalitása. Hasonlóképp reális a „három fivérnek” megjelenése, ugyanis kettő közülük valóban halott, a harmadik pedig maga Vesszős az álom, révület azon sajátosságából kifolyólag, hogy az alany abban önmagát is kívülállóként láthatja: egyszerre ő a szemlélt és a szemlélő. A Vízió igazolja azt az erős érzelmi kötődést is, ami Györgyöt Istvánhoz (Töttöshöz) fűzte. Látomásaiban sorra jelentkeznek a személyiségéről más források alapján is kialakítható kép motívumai: a kísértők hivatkoznak robusztus erejére, mások tanultságára, megint mások kiváló vitézi voltára, de apellálnak érzékiségére, pompakedvelésére, kapzsiságára is. Az sem lehetett véletlen, hogy a vezetése alá kínálkozó nemes kísértőinek csapata két királyi

¹⁹⁴ HAMMERICH, *i. m.* (1930) 86.

¹⁹⁵ HAMMERICH, *i. m.* (1930) 91–93.

¹⁹⁶ HAMMERICH, *i. m.* (1930) 94–95.; minderre I. FÉLICE, Philippe de, *L'autre monde mythes et légendes le purgatoire de Saint Patrice*. Paris, 1906. különösen: 36–51. 147–170.

¹⁹⁷ Z. 2,544. [406. sz.]

¹⁹⁸ E pokoljárásra vö. még: TOLDY Ferenc, *Egy XIV. századbeli magyar vezeklő Irlandban sz. Petrik purgatoriumában*. Századok, 5(1871). 229–247.; PÓR: *i. m.* 253–255.; FELSMANN József, *György, magyar, vitéz, vezeklése a Purgatoriumban*. Egyetemes Philologiai Közöny, 19(1895). 439–459.; GRAGGER, *i. m.* 307–309.; HAMMERICH, *i. m.* (1927) 313–330. – Megjegyzendő, hogy Pór műve alapján említi Becsei Vesszős Györgyöt.; SZERB Antal, *A világirodalom története*. Bp., 1962. 179.; TURÓCZI–TROSTLER József, *Az ismeretlen tizenhetedik század: Szent Patricius Purgatoriumáról való história*. Magyar Nyelvőr, 62(1933). 101–107.; ZOLNAY, *i. m.* 40.; PÜSPÖKI NAGY, *i. m.* 84.; BÁLINT Sándor, *Ünnepi Kalendárium*. II. Bp. 1977. 321–323, 346.; SANTAR-CANGELI, Paolo, „*Pokola kell annak menni...*” (Költők pokoljárása) Bp., 1980. 102.; HORVÁTH József, *Magyar vitéz a pokoljáró hősök sorában*. (Pályamunka. Kézirat a JGYTF Történettudományi Tanszékének könyvtárában.) Szeged, 1982.; ZSOLDOS Attila, *A kettéosztott sziget*. (Újabb szempont Tari Lőrinc pokoljárásához) [= A XVII. Országos Tudományos Diákköri Konferencia Humán Tudományok Szekciója: A dolgozatok tartalmi kivontai. Debrecen, 1985. 286.]; V. KOVÁCS, *i. m.*

¹⁹⁹ HAMMERICH, *i. m.* (1930) 82, 84, 88–89.; Másképp V. KOVÁCS, *i. m.* 16.

²⁰⁰ HAMMERICH, *i. m.* (1930) 94–95.

²⁰¹ HAMMERICH, *i. m.* (1930) 87, 96–97. 117.

²⁰² HAMMERICH, *i. m.* (1930) 102.

banderium nagyságú haderőt tesz ki:²⁰³ talán titkos vágya, karrierizmusa jelentkezett így tudatalattijából. Hasonló vágy megnyilatkozása lehet az a jelenet is, amikor az egyházi előljárók képében megjelenő ördögök egyházkormányzóságot (gubernans totam dyocesim), kincstárnokságot (thesaurarius) és egyházi főtanácsnokságot (consiliarius principalis) kínálnak fel neki.²⁰⁴ Az első esetben Töttös karrierje lehetett az irigyelt példa, e másodikban hasonlóképpen, ugyanis sikerült a királytól elnyernie a pilisi Szűz Mária konvent protektorságát.²⁰⁵ Lehetett reális alapja a hallucinációjában kincsekkel megajándékozott szeretője feltűnésének is. Feljebb valószínűsítettük, hogy Vesszős az egyik legzsarnokibb és legharácsozóbb vezér Corrado Lupo (Wolffurt Konrád) keze alatt kapitánykodhatott; ezek a zsoldosok egy-egy hadjárat után hatalmas mennyiségű zsákmányt, kincseket, ékszereket, egyházi edényeket, selymeket, lovakat stb. osztottak fel egymás között.²⁰⁶ Az a bambaság is Vesszősre vall (Töttössel alig fordulhatott volna elő), hogy ekkora összegért vásárolt magának barátot akkor,²⁰⁷ amikor – jó zoldos szokás szerint – ingyen is megszerezhetette volna azt. Mentéségre legyen mondvá, hogy amikor a király közvetlen kíséretében szolgált, ezt alig tehetette meg, hiszen közismertek Lajosnak a lovagi erényekről alkotott nézetei, amelyek különösen a nőekkel szembeni viselkedés normáit meghatározták.²⁰⁸ Ám köztudott az is, hogy a király alig pár hónapot tartózkodott Itáliában, s amikor eljött, ez az ellenőrzés gyakorlatilag megszűnt. Érzékiségére közvetve utal a Vízió egy másik – bizonnyal csak más forrásból reá alkalmazott – jelenete is. Elbeszéli, hogy mikor remeteként élt, felfedezve azt a környék lakói látogatni kezdték őt, ekkor elsősorban azért menekült el onnan, mert nőtlén lévén félt a világ hiúságától.²⁰⁹ Ez a történet már csak azért sem lehet igaz, mert Vesszős ekkor már nő, neje Annus, Gunyafi István nővére volt,²¹⁰ sőt 1352-ben már három fiát is említik az oklevelek.²¹¹ (Leánya, Margit, valószínűleg később született.²¹²) Hogy miért volt mégis szükséges nőtlenségének hangsúlyozása, azt megmagyarázza az a népmesei motívumokra emlékeztető epizód, amelyben egy csodálatos szépségű, elárvult királyleány nyújtja neki a kezét és ajánlja fel vele egész birodalmát.²¹³ Ha Gyöngyről elmondja a szerző, hogy már házas és háromgyermekes családapa, akkor a kor felfogása szerint a – hithű keresztényi felfogást imitáló kísértő – nő eleve nem kérheti őt férjéül. Ez a kis kozmetikázás – Vesszős családjának eltüntetése – tehát egy epizód megmentését jelentette az író számára. Végül perdöntő párhuzamnak ítéljük, hogy a vízióban ugyanúgy a hajánál megragadva fejezi le könyörtelen atyja Istvánt, a testvérét, mint ahogyan azt ő tette Károly durazzói herceggel Aversában. Mindezek alapján – úgy gondoljuk – nehezen vonható kétségbe, hogy a Víziót valóban Becsei Vesszős pokoljárásáról írták, s a történet magvát – leszámítva a más látomások idevont epizódjait, s a történet szempontjából teljességgel felesleges, hosszú teológiai fejtegetéseket – valóban az ő élményei, emlékképei, fantazmagóriái adták.

Haza valószínűleg 1354 március elején indultak kísérőjével, s némi kitérőkkel május végén vagy június elején érkezhettek meg. A túlvilágot megjárt vitéz kegyes híre futótűzként terjedhetett el, így érthető, hogy már június végén királyi megbízásból a bozóki Szent István királynak szentelt premontrei monostor védnöke és oltalmazója (protector ac defensor) lesz.²¹⁴ A világi ügyektől – úgy tűnik – visszavonultan él, nem neki, inkább vele van baja másoknak: november közepén egy birtokvásárlását tilalmazzák,²¹⁵ végén pedig – az ügyben eljáró tisztjének, Balog fia Jánosnak jelentése szerint –

²⁰³ HAMMERICH, *i. m.* (1930) 112.

²⁰⁴ HAMMERICH, *i. m.* (1930) 132.

²⁰⁵ Z. 12,18–19. [17. sz.]

²⁰⁶ MISKOLCZY, *i. m.* (1933) 142.; MISKOLCZY, *i. m.* (1937) 163.

²⁰⁷ HAMMERICH, *i. m.* (1930) 140–147.

²⁰⁸ MISKOLCZY, *i. m.* (1937) 141.

²⁰⁹ HAMMERICH, *i. m.* (1930) 90–91.

²¹⁰ Z. 3,117–118. [75. sz.]; Z. 4,508–511. [411. sz.]

²¹¹ Z. 2,483–484. [358. sz.]

²¹² Z. 4,362–363. [313. sz.]

²¹³ HAMMERICH, *i. m.* (1930) 115–118. Vö. még uo. 91.

²¹⁴ Z. 2,569–570. [428. sz.]

²¹⁵ Z. 2,576. [434. sz.]

éppen az ő birtokáról ragadnak el hatalmaskodva félszáznál több állatot és más értékeket.²¹⁶ A következő évben igyekeznek az esztergomi apácákkal is egy birtokügyben kiegyezni,²¹⁷ más ügyek kapcsán éppen csak megemlítik őt,²¹⁸ megint másokban halasztást eszközöltet ki.²¹⁹ Úgy látszik, mintha az esetek zömében csak a bürokrácia tehetetlenségi mozgásából adódó régebbi ügyek terhelnék.²²⁰

Nagyon nehezen talál magára, bár a fegyveres szolgálatból nem sikerül kiválnia. Ha igaz is a Vízio azon állítása, hogy fogadalmat tett, „tartózkodni fog teljesen a fegyverforgatástól”,²²¹ ezt mégsem tarthatta meg maga és a családja jól felfogott érdekében. Hazatérte évében még zólyomi főispánnak címzik.²²² A következő évben pedig, amikor segíti sógorát, hogy elorzott javait visszaszerezze, már Varasd vármegye főispánja.²²³ Ugyanígy szerepel 1356-ban, amikor felmenteti sógorát és annak öccsét egy bírság kifizetésének kötelezettsége alól.²²⁴

Hajdani énye csak valamikor 1357 felé jelentkezik. Ekkor ismét birtokot vesz zálogba,²²⁵ majd 1358-ban már a régi tempóban pereskedik egykori ellenfeleivel,²²⁶ sőt a saját rokonságával is vitába keveredik, ugyanis a sajátjaként kezelve Töttös örökösének magyar–visegrádi telkét, építkezni akar rá.²²⁷ Más ügyekben sem tudtak egyezsége jutni vele unokaöccsei.²²⁸ De birtokvitája támadt Heymfi Pál fiaival,²²⁹ egy esztendő múltán pedig egyszerűen lebontatja egy Hont megyei birtokos, Lontói Jakab feje fölül a házat és átviteti azt a saját Tergenye nevű birtokára.²³⁰ Ekkoriban már nemcsak varasdi főispán, hanem 1358 tavaszától a zagorjei kerület összes várainak várnagy is.²³¹ Pert nyert 1359-ben Lekéri Farkas ellen,²³² 1361-ben pedig Habeli János ellenében,²³³ ugyanakkor tilalmazták birtokelidegenítési ügyben őt is.²³⁴ Bizonyos oklevelek változatlanul a királyi udvar lovagiának címzik²³⁵ mint hajdanán, de a bárói méltósággal egyenértékű magnificus jelző is kijár neki.²³⁶ Talán ez idő tájt született a testvéreitől messze elűtő mentalitású leánya is.

Bebek István országbíró 1364 vízkeresztjének nyolcadán egy hatalmaskodási perben, amelyet Vesszős törvénytelenkedése miatt indítottak – ti. a gyermek (puer) Gyarmati László birtokáról két jobbágyot minden javaikkal saját birtokára vezetett, máskor hatalmaskodva egy jobbágyot megégetett és más erőszakos cselekményeket művelt –, az eskü letételére már fiát, Jánost kötelezi tizenötöd magával, az apát pedig néhaiként említi.²³⁷ Március közepén bizonyos okleveleiket János, aki már szintén a királyi udvar vitéze, mint a néhai Vesszős mester fia átíratja.²³⁸ Úgy tűnik, Vesszős valamikor 1363 végén halálozott el, majdnem pontosan egy évtizedre rá, hogy Töttös kiszenvedett. Talán a kerek évforduló ismét felelevenítette benne a régi dolgokat, s ezt már kissé megöregedve, megvi-

- 216 Z. 2,578–579. [437. sz.]
 217 Z. 2,601–603. [454. sz.]
 218 Z. 2,611–613. [459. sz.]
 219 Z. 2,627–628. [472. sz.]
 220 Z. 2,625–626. [470. sz.]
 221 HAMMERICH, *i. m.* (1930) 88.
 222 Z. 2,578–579. [437. sz.]
 223 Z. 2,627. [471. sz.]
 224 Z. 3,25. [12. sz.]; 1357-ben: Z. 3,69–70. [47. sz.]; 1358-ban: Z. 3,108–112. [71. sz.]
 225 Z. 3,69–70. [47. sz.]
 226 Z. 3,108–112. [71. sz.]
 227 Z. 3,89–90. [62. sz.]
 228 Z. 3,98–99. [65. sz.]
 229 AO. 7,63–64. [35. sz.]
 230 Z. 3,149–150. [100. sz.]
 231 Z. 3,108–112. [71. sz.]
 232 Z. 3,160. [109. sz.]
 233 Z. 3,198–200. [138. sz.]
 234 Z. 3,200–201. [139. sz.]
 235 Z. 2,627. [471. sz.]; Z. 3,169–170. [116. sz.]
 236 Z. 3,69–70. [47. sz.]; Z. 3,169–170. [116. sz.]
 237 Z. 3,222–223. [160. sz.]
 238 Z. 3,225–230. [163. sz.]

selt idegekkel, az életbe túl korán belefáradva nem tudta elviselni. Az is lehet, hogy a Vízióban hátralevő napjaiként megadott idő tíz év volt, Szent Mihály jövendölése szerint,²³⁹ s ez letelvén, György, aki fatalista volt, inkább meghalt, semmint hogy meghaljon.

Hatalmaskodó, erőszakos természete gyakran utódaiban is megnyilatkozik. Fiai, János és Tamás pl. 1367-ben leány unokatestvéreiket kizárják a királlyal az örökösödésből,²⁴⁰ de saját húguk is kénytelen leánygyedének kiadása érdekében pert indítani.²⁴¹ Tamás később odáig ment az önkényeskedésben, hogy önhatalmúlag elhagyta a királynak a török ellen vonuló hadát és hazatért.²⁴² Nem voltak mások az unokák sem, akik hatalmaskodást hatalmaskodásra halmoztak, míg nem – miután megrohanták és felgyújtották a Jánosi-kuriát, a két birtokost, Miklóst és Jánost öt familiárisukkal legyilkolták és a hullákat a tűzbe dobálták²⁴³ – 1404-ben hóhér pallosától vesztek el.²⁴⁴ Bennük kihalt Vesszős örökösének férfi ága.

Nagyon elüt a fiúktól Vesszős leánya, Margit, akiről alig maradt fenn írásos dokumentum, csupán a már említett, leánygyede kiadása érdekében indított perének irataiból értesülünk létéről.²⁴⁵ Am jámberságának köszönhetjük az egyetlen, közel egykorú képet Becsei Vesszősről. A freskót, amelyen apját megörökítették, valamikor 1370 és 1388 között²⁴⁶ festette Margit a bányavárosi festőiskola első név szerint ismert festőjével, Mátéval.²⁴⁷ Témája: Vesszős mester halála utáni különítélete.²⁴⁸

A freskó meglehetősen színszegény, nem hivalkodó: sárga, rózsaszín, vörös, barna és szürke összetételű, a kép egész tónusát meghatározó sötétkék alapon. A kontúrokat feketével húzta meg a mester, ezáltal inkább rajzszerű jeleget kölcsönözve a képnek.

A négyszögű falfestmény három mezőre tagolható. Vesszős halotti ágyán állig betakarva az alsó rész közepén látható. Simára borotvált arcú, hosszú őszes hajú idős ember benyomását kelti. A festő halála pillanatát kívánta ábrázolni, amint gyermek képében elszáll belőle a lélek és Krisztushoz fordulva könyörög üdvösségéért. Az ágyat a túlvilági oppozíció két figurája fogja közre: Vesszős fejénél egy glóriás angyal áll, lábánál egy szárnycsőrű, denevérszárnyú, hosszúfarkú, lópatájú ördög helyezkedik el; mindkettő a halott felé mutat, s bűnein vitakoznak.

A középső mező jobb oldalán, Vesszős lába felett Szűz Mária térdepel, bal kezével keblére mutat, jobbát pedig esdően Krisztus felé nyújtja, s szemeit is reá függeszti. Krisztus a halott feje felett áll a kép bal oldalán; meztelen alakját egyetlen ágyékkendő takarja, feje mögött ún. keresztnimbusz; jobb kezével az oldalán levő sebret mutat, balját az Atyaisten felé emeli.

A felső mezőben közepén, mintegy a halott *corpusa* felett, mandorlába foglaltan és szivárványon trónolva festette meg az Úristent Máté, szintén keresztnimbuszsal. Bal kezét ölében nyugtatja, jobbát áldásra emeli. A mandorlától balra (félíg felhővel takarva?) Szent Mihály arkangyal nyújtja kezét az Isten felé. Az Úristentől jobbra egy guggoló vagy törökülésben ülő glóriás nőalak van, aki balját a szívére helyezi, jobbát pedig Isten felé emeli. A kép témáját bizonyítják az egyes szereplőkhez festett ún. mondatzalagok, amelyeket gót minuszkulákkal írtak tele (nagybetű csupán Máté mester névkezdője).²⁴⁹

²³⁹ HAMMERICH, *i. m.* (1930) 260–261.

²⁴⁰ Z. 3,327–328. [229. sz.]

²⁴¹ Z. 4,362–363. [313. sz.]

²⁴² Z. 6,139–140.; *Zsigmond-kori Okmánytár* ed. MÁLYUSZ Elemér I. Bp., 1951. 279. [2560. sz.]

²⁴³ Z. 5,350–352. [300. sz.]

²⁴⁴ PÜSPÖKI NAGY, *i. m.* 82, 90.

²⁴⁵ Z. 4,362–363. [313. sz.]

²⁴⁶ PÜSPÖKI NAGY, *i. m.* 82.; ZOLNAY, *i. m.* 40.; BÁLINT, *i. m.* 317

²⁴⁷ TALIGA István, *Középkori faliképek Zselizen*. Irodalmi Szemle, 16(1973). 270.

²⁴⁸ RADOCSAY Dénes, *Faliképek a középkori Magyarországon*. Bp. 1977. 178.

²⁴⁹ LEOPOLD Antal, *Becsei György megítélése*. (A zselizi templom falfestményeinek magyarázata.) Szépművészet, 2(1941). 65.; RADOCSAY, *i. m.* 179.

A szalagokon olvasható nyolc leoninusi hexameterből álló dialógus, amelyet joggal sorolhatunk legrégebb drámai emlékeink közé,²⁵⁰ természetesen a kor keresztényi felfogását tükröző, nem originális szöveg,²⁵¹ nem a festő fogalmazványa, aki – íráshibáiból ítélve – nem is tudott latinul.²⁵² A feltételezett forrástól, amelyet a piktör másolt, némileg eltér az ördög által mondott, Vesszős mérhetetlen gaztetteire utaló sor: „Ismerem e bűnös lelkét, vétke akár Ninivének”.²⁵³ A téma illetően megválasztása sem lehetett véletlen. Vesszős elszálló lelke ugyanúgy Krisztushoz fohászkodik mondván: „Könyörgök hozzád Krisztus, haláloed által üdvözíts engem!”²⁵⁴ mint ahogyan a pokoljáró is csak akkor menekült meg a kísértők hadától, ha ezt mondotta: „Úr Jézus Krisztus, az élő Isten fia, könyörülj rajtam, bűnösön!”²⁵⁵ Vesszős üdvözülése érdekében a képen megszólalók sorrendje is hasonló a vízióbeli megváltást kérők sorához. Először az angyal emel szót az érdekében, majd Szűz Mária fordul Krisztushoz bocsánatért esedezve.²⁵⁶ Ugyanígy alakul a György anyja megváltását kieszközölő hierarchia a Vízióban: az angyal(ok) könyörgő(nek) Szűz Máriához, aki pártfogólag és kérelmezőleg fia elé terjeszti óháját.²⁵⁷

Hogy a képet valóban Margit (akinek vonásai talán fellelhetők az Úristen jobbán guggoló nő arcán) festette, kiderül a freskó jobb felső sarkában kezdődő és a kép legalján szalagba foglaltan folytatódó textusból: „Apijáért és atya emlékezetére Margit leánya festette e képet Mátéval.”²⁵⁸

Ennyit pokoljáró hőseink sorában indokolatlanul és érdemtelenül háttérbe szorított (Becsei Vesszős) Györgyről, Crissafan fiáról, aki Nagy Lajos király uralkodása idején járta meg a túlvilágot. Plura scribere inutile est.

László Szegfű

GYÖRGY, FILS DE CRISSAFÁN, QUI A FAIT LE TOUR DANS L'AUTRE MONDE

Le purgatoire de Saint Patric était l'un des lieux de pèlerinage les plus connus, en même temps peut-être le plus redoutable au moyen âge, qui a été visité par plusieurs héros hongrois aussi. La description la plus détaillée de la descente dans la caverne pleine de vapeurs et de gaz toxiques s'attache à un certain György, fils de Crissafán. Il a été considéré par maints chercheurs pour un personnage légendaire, d'autres ont cherché à déterminer son identité, mais enfin, faute de preuves suffisantes, son identification incontestable n'a pas réussi.

A la base d'une cinquantaine de documents et de nombreuses sources narratives, l'auteur présente en détail la carrière de l'homme, de György Becsei Vesszős qui peut être identifié vraisemblablement avec le héros György de la vision.

²⁵⁰ Régi magyar drámai emlékek. szerk. KARDOS Tibor I. Bp., 1960. 469–472.

²⁵¹ SZABÓ Flóris, *Források kódexeink halál-szövegeihez* Itk 68(1964). 689–690.; az ábrázolás eszmetörténeti előzményeire vö. VÉGH János, *Becsei Vesszős György különítetele*. (Egy ritka ikonográfiai típus magyarországi előfordulása). in: *Eszmetörténeti tanulmányok a magyar középkorról* szerk. SZÉKELY György. Bp. 1984. 373–385.

²⁵² LEOPOLD, *i. m.* 65.

²⁵³ RADOCSAY, *i. m.* 179. „hanc animam peccato, quam ninive, plenam nosco.”; LEOPOLD, *i. m.* 65.; KARDOS, *i. m.* 469.; ZOLNAY, *i. m.* 40.; E sor olvasatát így helytelennek ítéli SZABÓ *i. m.* 689.

²⁵⁴ RADOCSAY, *i. m.* 179. „nunc [iste] morte me salva tua precor te.”

²⁵⁵ HAMMERICH, *i. m.* (1930) 110, 111, 114, 117, 120, 121, 128 etc. „Domine Jhesu Christe, fili dei viui, miserere michi peccatori!”

²⁵⁶ RADOCSAY, *i. m.* 179.; LEOPOLD, *i. m.* 65–66.

²⁵⁷ HAMMERICH, *i. m.* (1930) 318.

²⁵⁸ RADOCSAY, *i. m.* 179. „pro patre margarita filia in honorem patris hoc opus fecit depingere per Matheum”.

György est né vers 1316–17. Son père, Imre, trésorier du roi, préfet du comitat Bars et commandant de la forteresse de Léva, était un homme réputé pour sa cruauté qui, en vue d'accroître des biens, ne reculait devant aucuns instruments. Son frère István Tóttós était huissier principal du roi, préfet du comitat Pilis, commandant des forteresses de Visegrád et d'Óbuda, juge des Jazyges et à la fin de sa vie trésorier de la reine.

Au commencement György était chevalier de la cour, puis préfet du comitat Zólyom et commandant de la forteresse de Saskó. Il a pris part à la campagne d'Italie du roi Louis I. C'était lui qui a exécuté, le 23 janvier 1348, le prince Charles de Durazzo, puis en Apulie, au temps du gouvernement de Konrad Wolfurt, il a commis avec ses gens plus de 250 assassinats, en tant que commandant de la ville de Troia. Après son retour au pays, la mort de son frère (jumeau) a produit en lui une telle secousse qu'il a fait pénitence et a entrepris un pèlerinage au purgatoire de Saint Patric aussi. En descendant dans la caverne, il a vu une vision, les détails de laquelle coïncident en plusieurs points avec les données de sa biographie ou peuvent être expliqués par elles.

Après son retour de l'Irlande – devenu le préfet du comitat Varasd et le commandant des forteresses du district de Zagorie – il mène pourtant une vie retirée, et ce n'est qu'au déclin de sa vie que son ancien moi s'active de nouveau. Il est mort à peu près dix ans après sa descente à l'enfer. Sa fille Margit a fait peindre le jugement particulier de son père, ainsi nous avons son portrait presque contemporain aussi.